

Univerzita Karlová v Praze

Filosofická fakulta

Katedra sociologie

Bakalářská práce

**Mezinárodní migrace nezletilých bez doprovodu do ČR
a jejich integrace do většinové společnosti**

International migration of unaccompanied minors to Czech Republic
and their integration into the majority society

Vanda Cojocarú Zahorková

Praha 2015

Vedoucí práce: Mgr. Jan Sládek

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat vedoucímu bakalářské práce Mgr. Janu Sládkovi za cenné připomínky v průběhu psaní bakalářské práce. Děkuji také svým rodičům za jejich trpělivost a respondentům, kteří mi poskytli rozhovory.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 7. května 2015

.....
Vanda Cojocarú Zahorková

Abstrakt

Bakalářská práce nastiňuje pozadí fenoménu nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice. Česká republika patří do skupiny tranzitních zemí, přes které nezletilí cizinci cestují do jejich cílové země. Důsledkem je velmi málo žádostí o azyl od nezletilých osob, které Česká republika přijímá. Z toho důvodu tato práce nabízí širší pohled na problematiku migrace nezletilých cizinců s přihlédnutím k evropskému kontextu. Zařízení pro děti-cizince poskytuje péči nezletilým cizincům bez doprovodu v ČR. Toto Zařízení hraje klíčovou roli v procesu integrace nezletilých cizinců do většinové společnosti. A tak tato práce jako forma kvalitativního přístupu k problematice se zaměřuje na pochopení samotné funkce Zařízení, a na roli sociálního a kulturního kapitálu nezletilých cizinců bez doprovodu v procesu jejich integrace v ČR.

Klíčová slova: mezinárodní migrace, integrace, nezletilý cizinec bez doprovodu, sociální kapitál, kulturní kapitál, kvalitativní výzkum.

Abstract

The bachelor thesis outlines some background context regarding the phenomenon of unaccompanied minors in Czech Republic. Czech Republic belongs to the group of transit countries, through which unaccompanied minors travel to reach their destination country. The consequence is very few asylum applications from minors which Czech Republic receives. Therefore the thesis offers a broader view of migration issue of minors taking into account the European context. The Facility for children of foreign nationals provides care to unaccompanied minors in Czech Republic. This Facility plays a key role in process of integration of minors into the majority society. Thus the thesis as a form of qualitative approach to the issue focuses on the understanding of the function of this Facility and on the role of social and cultural capital of unaccompanied minors in the process of their integration in Czech Republic.

Keywords: international migration, integration, unaccompanied minor, social capital, cultural capital, qualitative research.

OBSAH

1. Vymezení pojmu migrace: migrační proces.....	7
1.1 Specifikum sociologického pohledu na téma.....	9
1.1.1 Teorie migračních systémů.....	10
1.1.2 Teorie migračních sítí.....	11
2. Stručný nástin historického vývoje imigrační a integrační politiky EU.....	14
3. Stručný nástin imigrační a integrační politiky České republiky.....	19
3.1 Dvoudimenzionální restriktivní – liberální a integračně-cirkulační pojetí české migrační politiky.....	19
4. Vymezení pojmu integrace.....	22
4.1 Specifikum sociologického pohledu na téma.....	22
4.1.2 Sociální integrace jako multidimenzionální proces.....	24
5. Nezletilí cizinci bez doprovodu v ČR.....	27
5.1 Evropský kontext.....	27
5.2 Český kontext.....	29
6. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu.....	35
6.1 Úvod.....	35
6.2 Metody.....	35
6.3 Výsledky.....	38
6.3.1 Vzdělávání nezletilých cizinců bez doprovodu.....	38
6.3.2 Péče o nezletilé cizince bez doprovodu a jejich pobyt v Zařízení pro děti-cizince	42
6.3.3 Kontakty nezletilých cizinců bez doprovodu s jejich okolím.....	46
Závěr.....	50
Bibliografie.....	52
Příloha – Otázky k interview.....	55

Úvod

Zygmund Bauman v dnešní době „tekuté modernosti“, jak ji nazývá, zdůrazňuje „proměnu lidské identity z čehosi daného v úkol, a v přenesení odpovědnosti za plnění tohoto úkolu“ na jedince.¹ Je zajímavé nahlédnout, jak tento úkol plní nezletilý cizinec bez doprovodu směřující do vyspělých evropských zemí za vidinou lepšího života. Nezletilý cizinec přichází často ze zcela odlišného sociokulturního prostředí a normy i hodnoty vyspělých evropských států jsou pro něho mnohdy cizí. Cesta nezletilých cizinců do cílové země je komplikovaná a psychicky i fyzicky velmi náročná. Když nezletilý cizinec dorazí do cíle, je jeho postavení v hostitelské zemi stále velmi nejisté. Ve své práci se věnuji problematice migrace a integrace dětí cizinců do většinové společnosti v ČR. Česká republika není pro většinu dětí cizinců cílovou zemí, ale spíše tranzitní. Z tohoto důvodu na danou problematiku se snažím nahlížet globálněji.

1. Vymezení pojmu migrace: migrační proces

Migrace lat. „migratio“ – přesídlení, přemístění. „V úzkém pojetí migrace představuje přesídlení tj. teritoriální přemístění zakončené změnou trvalého místa bydliště. Teritoriální přemístění, které probíhá mezi různými obytnými zónami jedné nebo několika administrativních jednotek nezávisle na době trvání, regulérnosti a směru pohybu, představuje migraci v širokém pojetí.“²

„Migrační proces“ tvoří množství událostí, které vedou ke změně místa bydliště. Jednotlivé události tj. příchod, odchod atd. musí sestavovat statistický významný celek aby představovaly proces. Pro „migrační proces“ je zapotřebí nejméně dvou seskupení lidí, přičemž pro každé seskupení je migrace vnějším jevem. V průběhu migrací se jednotlivé události (emigrace, imigrace) mohou pro účastníky tohoto procesu opakovat. Migrace se vzájemně ovlivňují s proměnlivými sociálními charakteristikami, některé z nich mění migrace vždy (místo bydliště), jiné někdy (profese). Migrace se odlišuje od jiných sociálních procesů svojí mnohem větší závislostí na objektivních faktorech.³

Obyvatelstvo představuje nejen seskupení lidí, ale i specifický systém sociálních vazeb a vztahů tj. společnost. „Migrace obyvatelstva působí na společenský rozvoj prostřednictvím uskutečňování svých funkcí.“⁴ L.L.Rybakovskij podle T.I. Zaslavské uvádí tři

¹ Bauman, Z.: Tekutá modernost. Praha, Mladá fronta 2002. 55 s.

² Rybakovskii, L. L.: Migratsiia naseleniia: voprosy teorii. Moskva, In-t sotsial'no-politicheskikh issledovanii RAN 2003. 8 s.

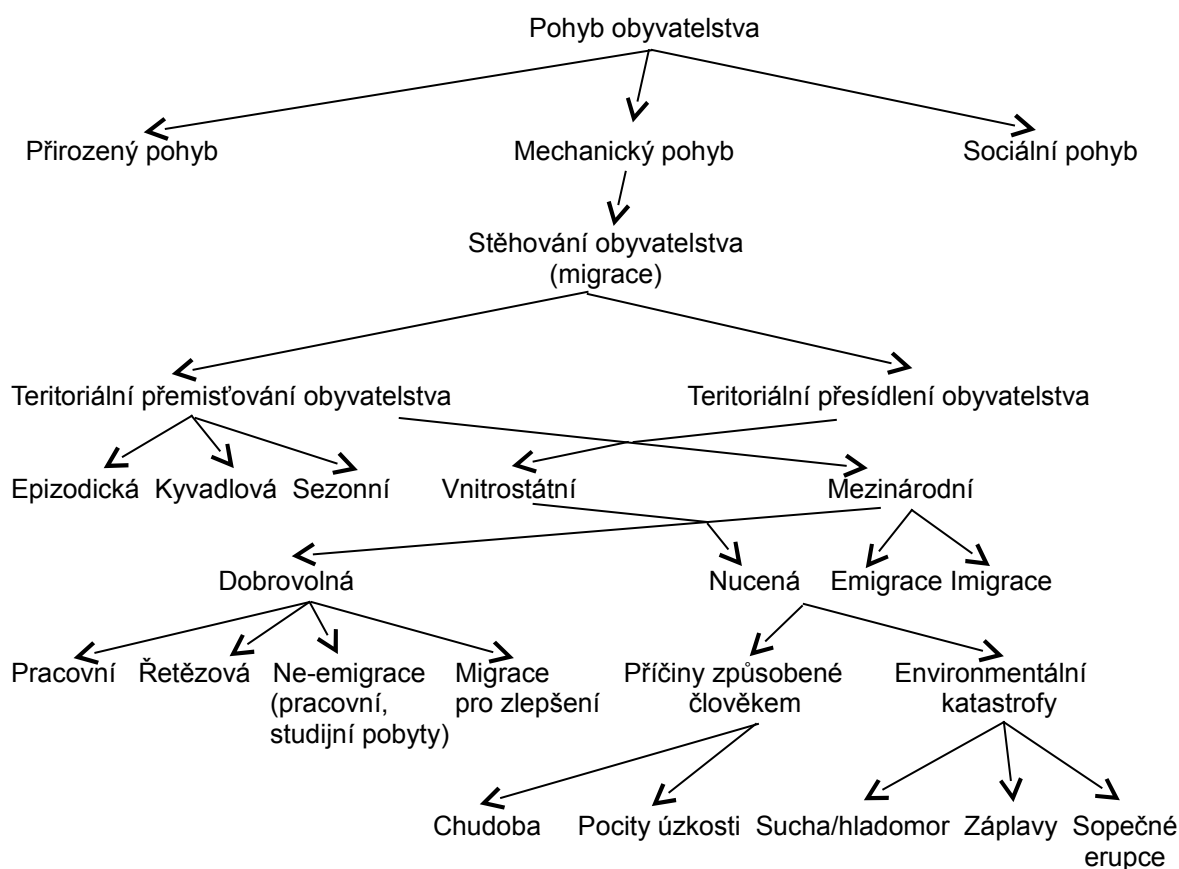
³ Tamtéž. 2-12 s.

⁴ Tamtéž. 9 s.

„obecné funkce“ migrace: „urychlující“, „distribuční“ a „selektivní“. Teritoriální přemístění mění sociálně-psychologické charakteristiky lidí. Takovýto způsob migrace může vést k rozvoji obyvatelstva. Druhá funkce třídí obyvatelstvo podle rozmístění výrobních sil, a podle investic mezi jednotlivými teritorii. Třetí („selektivní“) funkce vede ke kvalitativním změnám u obyvatelstva různých teritorií, kvůli nerovnoměrné účasti odlišných sociálně-demografických skupin v migračních procesech. Rybakovskij dále uvádí ještě dvě podstatné funkce migrace: „ekonomickou“ a „sociální“. „Ekonomická“ funkce se pojí s pracovní silou a jejím nositelem – práceschopným obyvatelstvem. „Sociální“ funkce je určována úrovní ekonomického rozvoje dané země a její politikou.⁵

V poslední třetině 20. století byla vypracovaná „koncepte tří stádií migračního procesu“. Ukončený migrační proces, tj. přesídlení, se podle této koncepte skládá z „výchozího“ stádia (proces formování teritoriální mobility obyvatelstva), „hlavního“ stádia (přestěhování) a „závěrečného“ (zabydlování se migrantů).⁶

Graf 1: Vymezení pojmu migrace, druhů migrace a její příčin

Zdroj: Janků (2006: 16); Rybakovskii (2003: 6).

⁵ Tamtéž 2-12 s.

⁶ Tamtéž.

1.1. Specifikum sociologického pohledu na téma

Přístup k migraci v rámci jednotlivých sociálně-vědných oborů uvádí ve své studii K. Janků v přehledné tabulce⁷. Její výklad vychází z knihy Caroline B. Brettell a Jamese F. Hollifielda „Migration Theory“.

Tabulka 1: Přístup k migraci v rámci jednotlivých sociálně-vědných oborů

Disciplína	Vztah analýzy k politické terminologii migrace	Úroveň analýzy	Analyzovaná fáze migrace	Vzorová hypotéza
Antropologie	Kritická	Spíše mikro/jedinci, domácnosti, skupiny	Všechny fáze	Sociální sítě pomáhají udržovat kulturní odlišnost
Demografie	Konvenční	Spíše makro/populace	Odchod, příchod	Imigrace zvyšuje porodnost
Ekonomie	Konvenční	Spíše mikro/jedinci	Rozhodování se, odchod, ekonomická stránka zabydlování se	Úspěšné začlenění do společnosti (incorporation) záleží na lidském kapitálu migrujících
Historie	Konvenční i kritická	Spíše mikro/jedince a skupiny	Odchod, cesta, pobyt a zabydlování se	Není aplikovatelné
Právo	Konvenční	Makro a mikro/politický a právní systém	Odchod, příchod, pobyt	Právní opatření vytvářejí stimulační struktury pro migrující
Politologie	Konvenční	Spíše makro/politické a mezinárodní systémy	Odchod, příchod, pobyt	Státy jsou často svazovány pro-imigrantskými zájmy
Sociologie	Konvenční i kritická	Spíše makro/etnické skupiny a sociální třídy	Rozhodování o migraci, odchod, příchod, pobyt, zabydlování se	Úspěšné začlenění do společnosti imigranta záleží na sociálním kapitálu
Filosofie sociálních věd	Kritická	Není aplikovatelné	Všechny fáze	Způsob, jakým artikulujeme a chápeme migraci, je ukotven ve stávajícím řádu vědění a zkušeností
Psychologie	Konvenční	Spíše mikro/jedinec a skupina	Příchod, pobyt, zabydlování se	Zkušenost migrace je destabilizující a vyvolává potřebu psychickému zvládnutí
Sociální geografie	Konvenční	Makro i mikro/národní státy, kontinenty, jedinci v prostoru	Odchod, cesta, příchod	V migraci můžeme pozorovat prostorové zákonitosti

Zdroj: Janků (2006: 23).

⁷ Janků, K. 2006: „Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem.“ Sociální studia, roč. 3, č. 1. 23 s.

Tento přehled uvádím z toho důvodu, jelikož současný přístup k problematice mezinárodní migrace zahrnuje v sobě poznatky z různých sociálně-vědných oborů. Celkem nelehkým úkolem je nahlížet na tuto problematiku pouze prizmatem jednoho oboru.

K analýze migrace lze přistupovat buď „konvenčně“, kdy se přejímá terminologie práva a politiky a dochází k pouhému popisu migračních procesů, nebo „kriticky“, kdy se osvětlují jevy související s migrací a analyzují termíny popisující tento proces. Kateřina Janků ve své studii shrnuje teorii migrace zhruba do dvou bloků tj. „ekonomického“ a „neekonomického sociálně-vědního“. Zatímco ekonomické výklady migrace si konkurují a jejich snahou je zodpovědět otázku motivu k migrování, ostatní neekonomické teorie jsou kompatibilní a zaměřují se na kontext migračního procesu.⁸

Současné teorie nahlíží na migraci jako na „interaktivní dynamický proces“⁹, a nabourávají „zavedené vnímání migrace jako nezvratného a jednorázového aktu“ tj. přesídlení.¹⁰ P. Barša a A. Baršová uvádí ve své knize „Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, v západní Evropě a v Česku.“ několik teorií migrace.¹¹ S ohledem na zaměření své práce se budu dále věnovat teorii migračních systémů a teorii migračních sítí.

1.1.1. Teorie migračních systémů

Pojímá migraci jako „součást historicky utvořených regionálních systémů ekonomické směny a politické, kulturní a informační interakce mezi různými sociálními skupinami z různých národních společností. Dvěma póly každého systému migrace jsou regionální jádro a periférie. Periferní země se 'specializují' na vývoz pracovníků určitého oboru do určitých zemí.“¹² „Na jakýkoliv migrační tok můžeme přitom pohlížet jako na výsledek interakce makro -, meso - a mikro-struktur“, jak uvádí Castles a Miller.¹³

Mezi „makro-struktury“ patří například mezinárodní vztahy, zákony, struktury a praktiky ustanovené vysílajícími a přijímajícími zeměmi ke kontrole migrace.¹⁴ Sem bych chtěla přiřadit imigrační a integrační politiku Evropské unie s přihlédnutím k České republice,

⁸ Janků, K. 2006: „Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem.“ Sociální studia, roč. 3, č. 1. 13-27 s.

⁹ Chase, E., Allsopp J.: Future citizens of the world? The contested futures of independent young migrants in Europe. University of Oxford: Oxford Department of International Development. Refugee Studies Centre. [online]. 2013 [cit. 2014-12-01]. Dostupné také z: <https://www.spi.ox.ac.uk/research/barnett-papers-in-social-research.html>

¹⁰ Baršová A., Barša P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2005. 275 s.

¹¹ Tamtéž. 267-278 s.

¹² Tamtéž. 274 s.

¹³ Castles, S., Miller, M. J.: The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. 4th ed. Basingstoke, Palgrave MacMillan 2009. 27 s.

¹⁴ Tamtéž.

jako jednu z klíčových okolností ovlivňujících migraci do jednotlivých států EU. O tomto tématu pojednám více v částech své práce zabývajících se imigrační a integrační politikou EU a České republiky.

K „meso-strukturám“ se řadí například určití jednotlivci, skupiny či instituce, kteří hrají zprostředkovatelskou roli mezi migranty a politickými či ekonomickými institucemi.¹⁵ Zprostředkovatelem můžou být pracovní agentury, ale i kriminální sítě sloužící k pašování a obchodování s lidmi, jejich oběti se často stávají právě nezletilí cizinci bez doprovodu. Podle mě kriminální sítě jsou funkční kvůli spotřebnímu chování občanů vyspělých zemí k cizincům. „Cizinci jsou lidé placeni za poskytované služby, přičemž máte právo přestat je využívat, jakmile vás přestanou uspokojovat“, jak uvádí Z. Bauman.¹⁶ Bauman líčí postavení cizinců ve vyspělých zemích jako „dvorních dodavatelů požitků“.¹⁷ Cizinci jsou chyceni vyspělými zeměmi především jako dodavatelé služeb nižšího řádu, a zprostředkovávající organizace jen poskytují potřebnou pracovní sílu, ať již legální či nelegální cestou.

Mezi „mikro-struktury“ se řadí neformální sociální sítě vytvořené a udržované samotnými migranty.¹⁸ Blíže tyto struktury popisuje teorie migračních sítí.

1.1.2. Teorie migračních sítí

Pojímá migraci jako „projev vzájemné pomoci, závazku a informací, které permanentně propojují migranty v hostitelské zemi s jejich přáteli, příbuznými, krajany či etnickými soukmenovci ve vysílající zemi či dalších hostitelských zemích“, jak uvádí Barša a Baršová.¹⁹ Přináší koncept migračních sítí spočívající v „meziosobních vazbách, které propojují současné migranty, dřívější migranty a nemigranty ve vysílajících a přijímajících zemích prostřednictvím příbuzenství, přátelství či společného původu. Uzly sítě představují formu sociálního kapitálu, z něhož mohou lidé čerpat při získávání přístupu k zahraničnímu zaměstnání.“²⁰

Tyto „migrační sítě“ mají i svou stinnou stránku. Potencionální vzájemná pomoc je limitovaná pozicí jedinců ve většinové společnosti v hostitelské zemi. Sociální kapitál těchto jedinců většinou tvoří vztahy uvnitř etnické skupiny, do které přináleží. Potencionální podpora těchto sítí je tak limitovaná, protože jsou tvořeny jedinci, kteří mají spíše slabou pozici ve

---

¹⁵ Tamtéž. 28 s.

¹⁶ Bauman, Z.: Individualizovaná společnost. Praha, Mladá fronta 2004. 112-113 s.

¹⁷ Tamtéž 113 s.

¹⁸ Castles, S., Miller, M. J.: The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. 4th ed. Basingstoke, Palgrave MacMillan 2009. 27 s.

¹⁹ Baršová A., Barša P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2005. 275 s.

²⁰ Tamtéž.

většinové společnosti.²¹ Také pašování a obchodování s lidmi je často uskutečňováno pomocí těchto migračních sítí, které se nachází na pomezí „neformálních sociálních sítí“ a „kriminálních obchodních sítí“.²²

Nezletilí cizinci bez doprovodu často migrují právě za svými rodinnými příslušníky, kteří již žijí v cílové zemi. Nebo hledají podporu v komunitách jejich krajanů žijících v hostitelské zemi.

Výše uvedené teorie se zabývají migrací ve vztahu k národním státům. Krátce bych se proto ještě chtěla věnovat typologii národních států a s tím souvisejícím imigračním politik.

Petr Štica rozděluje státy podle národnostního kritéria na „občanské“ (Francie), které jsou otevřenější vůči cizincům a „etnické“ (Německo), které jsou spíše uzavřenější. Dále podle vzniku národa je dělí na národy „přistěhovalců“ (USA) a „starousedlíků“ (Evropané). ČR přitom řadí na základě historického vývoje spíše k etnickým národům starousedlíků.²³

Jednotlivé členské státy EU se v současnosti snaží o harmonizaci azylové a imigrační politiky. Přitom vůdčí paradigma v soudobých evropských politikách představuje „utilitaristický myšlenkový model“.²⁴ Více se této problematice budu věnovat v části své práce pojednávající o imigrační a integrační politice EU.

V tabule níže uvádím přehled politických označení migrujících, jelikož dané termíny používám ve své práci k označení statusu migrujících nezletilých cizinců přes hranice národních států.

---

²¹ Education and migration. Strategies for integrating migrant children in European schools and societies. An independent report submitted to the European Commission by the NESSE network of experts. European Commission 2008. 1-90 s.

²² King, R.: Theories and typologies of migration: an overview and a primer. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations. Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare 2012. 22 s.

²³ Štica, P.: Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2010. 69-96 s.

²⁴ Tamtéž. 147-151 s.

Tabulka 2: Přehled politických označení migrujících²⁵

	Dobrovolná	Nucená
V rámci národního státu	Vnitřní migrant Dojíždějící za prací	Vnitřní vysídlenec (Internally Displaced Person)
Přes hranice národního státu	Migrant Imigrant Emigrant Nelegální imigrant Imigrant bez dokladů (undocument) Ekonomický migrant	Žadatel o azyl Uprchlík
	Transmigrant	
	Falešný uprchlík (bogus refugee/asylum seeker)	

Zdroj: Janků (2006: 17).

²⁵ Janků, K. 2006: „Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem.“ Sociální studia, roč. 3, č. 1. 17 s.

2. Stručný nástin historického vývoje imigrační a integrační politiky EU

Na migrační politiku lze nahlížet jako na soubor zákonů, nařízení a praktik týkajících se pohybu mezinárodních migrantů přes státní hranice a jejich pobytu na území cílové země.²⁶ Migrační politika v sobě zahrnuje několik odlišných politik. Ve své práci se zajímám hlavně o „imigrační“ politiku, která reguluje pohyb migrantů do země, a „integrační“ politiku, která podporuje začleňování migrantů do společnosti.

Chtěla bych se dále věnovat krátce „imigrační“ a „integrační“ politice Evropské unie. Mnou zvolené téma práce „Mezinárodní migrace nezletilých cizinců bez doprovodu do ČR“ souvisí s překračováním státních hranic nezletilým cizincem při vstupu do České republiky (EU). Tím se nezletilý cizinec stává imigrantem (uprchlíkem). Od roku 2004 Česká republika je součástí Evropské unie, a tím se ČR dotýká i rámec imigrační a integrační politiky EU.

„Evropská integrace započala po období příprav podepsáním tzv. Římských smluv 27. března 1957. Ratifikací těchto smluv vzniklo Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii (EURATOM)“.²⁷ „Smlouva o EHS obsahovala také výzvu ke ‘stále užšímu spojení mezi evropskými národy’ (preambule Smlouvy o EHS)“, jak uvádí P. Štica.²⁸

„Základem Římských smluv (...) byla filozofie volného pohybu kapitálu a osob za prací.“²⁹ (Ne)regulace pohybu osob se týkala pohybu osob uvnitř Evropského společenství, zatímco otázkám „vnější“ imigrace nebyl zprvu přikládán žádný význam.³⁰

„Situace se v tomto ohledu podstatně změnila až v polovině sedmdesátých let. (...) Impulzem k zintenzivnění spolupráce se stalo přijetí rozhodnutí o odstranění překážek vytvoření jednotného trhu tzv. Jednotným evropským aktem v roce 1986.“³¹ „Brzy byla formulována ústřední politická teze: nemá-li dojít k ohrožení bezpečnosti a stability členských zemí, musí být zrušení kontrol osob na vnitřních hranicích Evropského společenství³² (...) doprovázeno přísnějšími kontrolami na jeho vnějších hranicích a sladěním imigračních a azylových politik. Tato teze zůstává dodnes jedním ze základních stavebních kamenů

²⁶ Drbohlav, D. a kol.: Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme? Praha, Sociologické nakladatelství 2010. 69 s.

²⁷ Štica, P.: Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2010. 90-91 s.

²⁸ Tamtéž. 91 s.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² Termín „Evropské společenství“ A. Baršová a P. Barša užívají pro období před vstupem v platnost Smlouvy o Evropské unii 1. 11. 1993.

migračních strategií EU“, jak uvádí A. Baršová a P. Barša.³³

„V osmdesátých letech byly také podniknuty první rozhodné kroky na cestě k azylové politice budoucí Evropské unie.“³⁴ Dále byly podepsány závazné smlouvy, které prohloubily harmonizaci některých prvků v evropské imigrační politice. „Prvním krokem bylo sjednání Schengenské dohody roku 1985, jednalo se o odstranění vnitřních hranic mezi Francií, Německem a zeměmi Beneluxu (Belgie, Nizozemí, Lucembursko). Postupem času se k této dohodě o zrušení vnitřních hranic zemí EU přidaly všechny země EU s výjimkou Velké Británie a Irska“, jak uvádí P. Štica.³⁵

„Tato smlouva též umožňuje volný pohyb obyvatel (nejen ze zemí EU), zavádí společný informační systém SIS, spolupráci v boji proti nelegální migraci a zvýšenou kontrolu na hranicích s třetími zeměmi. Dále se definuje přístup k osobám přicházejícím ze třetích zemí a vymezuje se určení státu odpovědného za vyřízení žádosti o azyl. (...) Odpovědnost za vyřízení věci ohledně udělení azylu přebírá stát, který se začal jako první touto žádostí zabývat, a to i v případě, že žadatel se mezitím nachází v jiné signatářské zemi.“³⁶

„Neexistoval žádný dohled nad plněním této dohody. V plné platnosti byly ponechány azylové procedury a legislativy jednotlivých zemí i s jejich odlišnostmi (...). Významným krokem na cestě k harmonizované imigrační a azylové politice Evropského společenství představovala Dublinská úmluva z roku 1990 (...). Jednotlivé státy si ponechaly k rozhodování o udělení azylu své legislativy a azylové procedury. Nicméně na základě toho, že žadatelé o azyl v zemích EU podávali více žádostí ve více zemích a byla snaha tento nevídaný jev omezit, byl zaveden institut odpovědné země – jednoho státu, odpovědného za přezkum žádosti o azyl.“³⁷

Navíc „žadatel o azyl nemá právo vybrat si zemi azylu, musí svou žádost podat v prvním státě, na jehož území vstoupí. Výjimkou může být případ, kdy má žadatel v jiném členském státě rodinného příslušníka. Úmluva užívá také pojem bezpečné země. Pokud žadatel pochází z tzv. bezpečné země, tedy státu, ve kterém nehrozí nebezpečí z pronásledování, nemůže žádat o azyl a může být přijímacím státem vrácen zpět. (...) Označení bezpečné země není klíčové pouze pro zemi původu, ale také pro poslední tranzitní zemi.“³⁸

³³ Baršová A., Barša P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2005. 136 s.

³⁴ Štica, P.: Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovačské politiky z pohledu křesťanské sociální etiky. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2010. 91 s.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž. 92 s.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž. 92-93 s.

„Nová etapa v rámci evropské integrace, charakterizovatelná označením institucionální mezivládní spolupráce, nastává od roku 1993.“³⁹ V roce 1992 byla podepsána tzv. Maastrichtská smlouva neboli Smlouva o Evropské unii (smlouva vešla v platnost 1. 11. 1993). „Smlouva začlenila různé významné politické agendy přímo do kompetencí orgánů EU (...). Byly proto ustanoveny tři pilíře EU.“⁴⁰

„První pilíř se týkal imigrace a volného pohybu osob a občanů EU a obsahoval zmínku o udělování víz. Měl (...) nadnárodní charakter, podléhal přímo kompetenci orgánů EU a rozhodovala v něm kvalifikovaná většina. Druhý pilíř se věnoval obraně a zahraniční politice a třetí pilíř zahrnoval oblasti spravedlnosti, vnitřních věcí a související problematiku. Hlasovací procedura je u těchto záležitostí složitější a shoda má proběhnout jednomyslně mezi všemi členy. (...) Azylová politika měla být původně zahrnuta v prvním pilíři. Nakonec byly azylová a imigrační politika s poukazem na suverenitu států a národní zájmy ponechány ve druhém a třetím pilíři, a tedy fakticky ponechány v kompetenci jednotlivých vlád a omezeny na nadnárodní a mezivládní kooperaci“, jak uvádí P. Štica.⁴¹

Amsterodamská smlouva přijatá roku 1997, v platnost vstoupila roku 1999, prosadila některé změny v otázkách, nad jakými resorty a problémy má EU přímou pravomoc. Některé agendy měly být postupně přeřazeny z třetího pilíře do prvního, „tedy do oblasti, nad kterou má pravomoc přímo EU, respektive Rada EU“, jak píše Štica.⁴² „Mezi přeřazené jevy patří také azylová a migrační politika a pravidla pro kontrolu na vnějších hranicích.“⁴³

Roku 1999 se v Tampere uskutečnil summit věnovaný otázkám „vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva“. „Evropská rada na něm stanovila čtyři východiska pro azylovou a imigrační politiku, která se měla stát základem pro její harmonizaci: (1) partnerství se zeměmi původu migrantů, (2) vytvoření společného azylového systému, (3) spravedlivé zacházení s imigranty a uprchlíky, (4) účinnou regulaci imigračních procesů, která měla zahrnovat společnou vízovou politiku, efektivnější kontrolu vnějších hranic a potírání nelegální migrace.“⁴⁴

Summit v Soluni v roce 2003 přinesl upřesnění strategických politických cílů EU v oblasti integrace, jak uvádí A. Baršová a P. Barša.⁴⁵ „Evropská rada v tomto dokumentu prohlašuje za nezbytné vypracovat ‘ucelenou a multidimenzionální politiku integrace’ (týká se legálně usazených občanů třetích zemí na území EU). Vzhledem k tomu, že úspěšná

---

³⁹ Tamtéž. 93 s.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž. 94 s.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž. 95 s.

⁴⁵ Baršová A., Barša P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2005. 148 s.

integrace přispívá k sociální soudržnosti a hospodářské prosperitě, měla by integrační politika zahrnovat faktory, jako jsou zaměstnání, hospodářská účast, vzdělání a jazykový výcvik, zdravotní a sociální služby, otázky bydlení a urbanismu, a rovněž kulturu a účast na společenském životě.“⁴⁶ Primární odpovědnost za vypracování a implementaci integrační politiky, ale zůstává v kompetenci členských států.

V roce 2004 se uskutečnil summit v Haagu. „Haagský program stanovil plán harmonizace a rozvíjení cílů v oblasti azylové a migrační politiky na další období.“⁴⁷ A. Baršová a P. Barša s ohledem na zvýšený důraz na bezpečnostní aspekty azylu a migrace v programu, hodnotí ho jako dosahování tamperských cílů v nových podmínkách po 11. září. „V návaznosti na schválení programu přijala Rada rozhodnutí týkající se legislativních postupů. S výjimkou legálního přistěhovalectví jsou od 1. ledna 2005 rozhodnutí přijímána kvalifikovanou většinou hlasů za spolumožhodování Evropského parlamentu.“⁴⁸

Program též věnuje velkou pozornost integraci přistěhovalců. Byly přijaty Společné základní zásady pro integraci přistěhovalců v Unii Radou a představiteli členských států. „Dokument označuje přistěhovalectví za trvalý rys evropské společnosti. (...) Úspěšná integrace představuje podle dokumentu klíčový prvek řízení imigrace.“⁴⁹ V dokumentu je položen důraz na přijetí liberálně-demokratických hodnot přistěhovalci. Pro začlenění je též důležité, aby si přistěhovalci osvojili jazykové, historické a občanské znalosti o konkrétní národní společnosti. Podle A. Baršové a P. Barši Haagský program a zejména „haagské integrační zásady“ jasně zrcadlí důraz na občanskou integraci přistěhovalců.⁵⁰

V roce 2008 byl schválen na radě zemí EU Evropský pakt o migraci a azylu. „Pakt navazuje na předchozí harmonizační úsilí a navrhuje konkrétní agendu pro následujících sedm let v oblasti evropské imigrační a azylové politiky. Mezi hlavními body pakt uvádí boj proti neregulární migraci (...), organizaci legální pracovní imigrace (...), regulaci institutu slučování rodin, lepší kontroly na vnějších hranicích EU (...), sjednocení azylové politiky (...) a podporu zemí původu.“⁵¹

V roce 2009 vstoupila v platnost Lisabonská smlouva (podepsaná v roce 2007). Tato smlouva „zajišťuje pro rozvoj migrační politiky EU stabilní, ucelený právní rámec s větší odpovědností, zejména díky většímu zapojení Evropského parlamentu do rozhodovacího

---

⁴⁶ Tamtéž. 148 s.

⁴⁷ Štica, P.: Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovalcké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2010. 95 s.

⁴⁸ Baršová A., Barša P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2005. 142 s.

⁴⁹ Tamtéž. 149-150 s.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Štica, P.: Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovalcké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2010. 95 s.

procesu.⁵²

V roce 2009 byl též Evropskou radou přijat tzv. Stockholmský program, který „stanovuje obecné priority a politické cíle na období let 2010-2014.“⁵³ Program opakuje a podrobněji definuje závazky přijaté v Evropském paktu o migraci a azylu z roku 2008.

Petr Štica v přehledu normativních východisek současných imigračních politik uvádí myšlenkový proud, který je nazýván „pragmatickým modelem“, „utilitaristickým pojetím“ či „realistickým náhledem“. Také podotýká, že právě tento model představuje vůdčí paradigma v evropské imigrační politice.⁵⁴ Chtěla bych se proto ještě krátce věnovat tomuto myšlenkovému modelu.

V pozadí tohoto směru stojí sjednocující myšlenka navazující na politickou filozofii Thomase Hobbesa, jak uvádí Štica. „Rozhodující politické jednotky v tomto pojetí představují státy jednající suverénně v rámci svých politických pravomocí, včetně otázky přijímání cizinců. (...) V rámci této realistické pozice je pozornost upřena především na domácí obyvatelstvo. Z jeho perspektivy nebo z oboustranného užitku (z užitku pro přijímající společnost i pro přijímaného imigranta), jinak řečeno z maximalizace blahobytu pro všechny strany, se utvářejí kritéria pro přijímání cizinců“, jak píše Štica.⁵⁵

---

⁵² Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Sdělení o migraci. Evropská komise. [online]. 2011 [cit. 2014-11-1]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/1_CS_ACT_part1_v3.pdf>.

⁵³ Agenda EU na MV: Víceletý program pro oblast spravedlnosti a vnitřních věcí. Stockholmský a Haagský program. [online]. [cit. 2014-11-1]. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/agenda-eu-na-mv-vicelety-program-pro-oblast-spravedlnosti-a-vnitrnich-veci.aspx>>.

⁵⁴ Štica, P.: Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2010. 147-151 s.

⁵⁵ Tamtéž.

3. Stručný nástin imigrační a integrační politiky České republiky

Dušan Drbohlav vykresluje v knize „Migrace a (i)migranti v Česku“ několik zásadních rysů české imigrační politiky.⁵⁶ Drbohlav charakterizuje českou imigrační politiku po roce 1989 jako „reaktivní politický nástroj s nedostatkem systematického přístupu“. Česká imigrační politika není založena na detailních sociálněekonomických analýzách současných ani budoucích trendů. Je patrný silný vliv EU na tvorbu české imigrační politiky. Dalším rysem, který uvádí Drbohlav, je apolitičnost české imigrační politiky. Navíc Ministerstvo vnitra České republiky hraje v tvorbě české imigrační politiky trvale zásadní roli, jak píše Drbohlav.⁵⁷

Integrační politika v ČR se „rozvíjí zejména směrem ‘shora dolů’ s dominantní rolí ústřední vlády, význam krajských úřadů jako aktérů sociální integrace je spíše marginální“, jak uvádí ve své studii J. Bernard a R. Mikešová.⁵⁸ Dále podle Bernarda a Mikešové integraci neusnadňuje ani „celkem komplikovaný systém upravující pobyt cizinců na území ČR preferující spíš krátkodobé migrace před usazováním rodin a integrací.“⁵⁹

3.1. Dvoudimenzionální restriktivní – liberální a integračně-cirkulační pojetí české migrační politiky

Zajímavý pohled na danou situaci nabízí studie T. Kušnirákové a P. Čižinského. Ke vžitému modelu vývoje migrační politiky ČR, kdy se k periodizaci jejího vývoje užívá terminologie „liberálně-restriktivní“, přidávají dimenzi „integračně-cirkulační“.⁶⁰ Kušniráková a Čižinský vycházejí částečně z typologie americké autorky Susan Martin, která uvádí dvě dimenze vztahů, které formují migrační politiku. Jedná se o postoj k imigraci a o postoj k integraci.⁶¹

Dimenzi „restriktivní – liberální“ vztahují Kušniráková a Čižinský k imigrační politice ČR. V rovině liberálně-restriktivní „převažuje zejména diskuse nad povahou migrace a

⁵⁶ D. Drbohlav ztotožňuje českou migrační politiku s politikou imigrační, protože emigrace českých občanů podle něho stojí na okraji zájmu českého státu.

⁵⁷ Drbohlav, D. a kol.: Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme? Praha, Sociologické nakladatelství 2010. 69-71 s.

⁵⁸ Bernard, J.; Mikešová, R. 2014: „Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením.“ Sociologický časopis, Vol. 50, No. 4. 529 s.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Kušniráková, T.; Čižinský, P. 2011: „Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná?“ Geografie, roč. 116, č. 4, 497-517 s.

⁶¹ Srov. Baršová A., Barša P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2005. 53-54 s.

charakterem a množstvím přijatých imigrantů“, jak uvádí Kušniráková a Čížinský.⁶² Rovina „integračně-cirkulační“ má přihlídnout k plánované délce/trvalosti pobytu. Ohled autorů je brán i na směřování migrační politiky ČR (19. 1. 2011 byl schválen vládou tzv. nový systém ekonomické migrace, který obsahuje mj. model tzv. cirkulační pracovní migrace, který je určen pro cizince trvale nežijící na území ČR, ale dlouhodobě zde pracující, kteří by měli možnost zjednodušené a zrychlené procedury pro opakovaný vstup na území ČR).⁶³

Podle autorů klíčovou pozici zastává česká administrativa především v oblasti pracovní migrace, z toho důvodu se věnují především této oblasti migrační politiky. Na ostatní části migrační politiky má podle autorů silný vliv unijní právo. Evropské právo například zásadním způsobem upravuje postavení občanů jiných členských států EU a jejich rodin, cizinců s uděleným azylem, žadatelů o azyl či mezinárodní ochranu, cizinců s povolením k trvalému pobytu, studentů, neplacených stážistů, vědeckých pracovníků, obětí obchodu s lidmi, vysoce kvalifikovaných zaměstnanců aj.⁶⁴

Daný model, který z těchto dvou rovin vzešel tzv. „dvoudimenzionální restriktivní – liberální a integračně-cirkulační pojetí české migrační politiky“, autoři graficky zobrazili ve čtyřpólovém modelu, ve kterém je osa „integračně-cirkulační“ zcela nezávislá na škále „restriktivně-liberální“. Autoři neztotožňují pól „liberální“ s pólem „integračním“, jelikož se domnívají, že k trvalému usazení v hostitelské zemi jsou výhodné ne-li nutné určité schopnosti (např. jazykové), k jejichž osvojení je možno cizince motivovat i určitou mírou represivních opatření. Navíc cizinci sami nemusí mít o integraci zájem.⁶⁵

Kušniráková a Čížinský v daném modelu body umístění české migrační politiky v určitém období a změny v politice (posuny mezi body) graficky naznačili šipkami. Jejich grafické znázornění daného modelu je ale subjektivní. Dále se proto budu věnovat jen konkrétním obdobím české migrační politiky, jak je dělí autoři podle daného modelu.

Kušniráková a Čížinský sledují vývoj české migrační politiky v období let 1990-2010. Uvádí, že výchozí pozici na počátku 90. let je třeba vnímat na jedné straně jako velmi liberální, současně v ní však zcela absentovala možnost integrace cizinců. Dané období vyznačují jako „liberálně-cirkulační“, kdy je snadný vstup na území ČR, obtížně je ale pro cizince se usadit. „Povolení k dlouhodobému pobytu byla vydávána relativně snadno, a navíc pro postsocialistické státy východní Evropy stále platil bezvízový styk, který umožňoval jejich občanům snadný vstup na území. (...) Povolení musela být každý rok obnovena a

⁶² Kušniráková, T.; Čížinský, P. 2011: „Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná?“ Geografie, roč. 116, č. 4. 498 s.

⁶³ Tamtéž. 498-517 s.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

cizinec neměl žádnou právní možnost dosáhnout na pobytový status opravňující ho k permanentnímu usídlení. Institut trvalého pobytu byl vyhrazen pouze rodinným příslušníkům českých občanů nebo cizincům s trvalým pobytem a humanitárním případům.⁶⁶

Ve druhé polovině 90. let nastalo zpříšňování. Podle Kušnirákové a Čížinského proces utužování pravidel vyvrcholil roku 2000, kdy vstoupil v platnost zákon o pobytu cizinců na území České republiky a byly vypovězeny bilaterální smlouvy o bezvízovém styku s Ukrajinou, Běloruskem a Ruskem. Toto období autoři charakterizují jako „restriktivně-cirkulační“, kdy je pro cizince těžké vstoupit na území ČR i usadit se. Podle Kušnirákové a Čížinského bylo v tomto období z právního hlediska nejvýznamnější zavedení zákazu podání žádosti o dlouhodobý pobyt, včetně žádosti o změnu účelu pobytu na území ČR.⁶⁷

Období od roku 2004 Kušniráková a Čížinský charakterizují jako „restriktivně-integrační“, kdy je obtížné vstoupit na území ČR, ale usazení trvalých migrantů je jednodušší. K mírné liberalizaci a většímu posunu k integraci dochází v důsledku domácích faktorů (např. zvýšená mobilizace občanské společnosti, vznik úřadu ombudsmana aj.), integrací ČR do EU a harmonizací s platným evropským právem. Byly přijaty koncepční dokumenty, jednalo se o Zásady koncepce integrace cizinců (1999), Koncepce integrace cizinců (2000) a Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců (2003).⁶⁸

Současně došlo k převodu určitých kompetencí v oblasti integrace cizinců z MV ČR do rukou MPSV ČR. Migrace tímto aktem „přestává být chápána jako záležitost vnitřní bezpečnosti (objekt zájmu MV ČR), ale začalo se na ni nahlížet z utilitaristické perspektivy, zejména na možnosti nasycení demografických a ekonomických potřeb české společnosti“, jak uvádí Kušniráková a Čížinský.⁶⁹

---

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

4. Vymezení pojmu integrace

Marie Vágnerová vymezuje pojem integrace jako „oboustranně zvládnuté začlenění do společnosti, které je kvalitativně vyšším stupněm adaptace, respektujícím i právo na zachování specifičnosti.“⁷⁰ Takto na pojem integrace lze nahlížet z úhlu pohledu psychologie, kdy adaptace tvoří zastřešující pojem pro proces „přizpůsobování se příslušníků jedné skupiny k jiné nebo i skupin navzájem.“⁷¹

Disciplínou, která je považována za obor psychologie, zabývající se sociopsychologickým zkoumáním kultur, etnik, ras a národů je interkulturní psychologie. Jedním z ústředních témat této disciplíny je akulturace imigrantů. Jedná se o „sociální proces, v němž dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou nebo více kultur“.⁷² Dalším podstatným tématem je asimilace. Jak uvádí ve své studii o sociální integraci imigrantů J. Bernard a R. Mikešová, pojem asimilace lze považovat za synonymum k pojmu integrace. Zatímco pojem integrace se více užívá v evropském kontextu, pojem asimilace je užíván v americkém kontextu.⁷³

4.1. Specifikum sociologického pohledu na téma

Z pohledu sociologie M. Rakoczyová a R. Trbola definují (sociální) integraci jako „proces včleňování, který probíhá v řadě oblastí (...), a to jak na straně přistěhovalců, tak na straně hostitelské společnosti (...).“⁷⁴

Zastřešujícím konceptem pro (sociální) integraci je pojem sociální soudržnost. Pod pojem sociální soudržnost spadá ještě pojem solidarita. Trojicí těchto pojmů Jiří Musil⁷⁵ nahlíží v krátkém historickém diskurzu, ke kterému bych chtěla přihlédnout též. Umožní to ještě lepší vymezení pojmu integrace v kontextu širších souvislostí.

„Auguste Comte definoval solidaritu obecně jako synonymum sociální soudržnosti a integrace“, jak uvádí Musil.⁷⁶ „Emile Durkheim rozlišil dva typy solidarity, mechanickou a organickou.“⁷⁷ Mechanická solidarita se přitom „vyskytuje v malých tradičních společenstvích

---

⁷⁰ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál 2004. 651 s.

⁷¹ Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Praha, Portál 2010. 97 s.

⁷² Tamtéž. 49 s.

⁷³ Bernard, J.; Mikešová, R. 2014: „Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením.“ Sociologický časopis, Vol. 50, No. 4. 523 s.

⁷⁴ Rákoczyová, M.; Trbola, R. (eds.): Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Praha, Sociologické nakladatelství 2009. 24 s.

⁷⁵ Musil, J. a kol.: Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii. Praha, UK FSV CESES, 2004. 8-11 s.

⁷⁶ Tamtéž. 8 s.

⁷⁷ Tamtéž.

a je založena na sdílené sociální situaci, na podobnosti sociálních pozic, a na kolektivním vědomí založeném na těchto rysech tradičních komunit. Organická solidarita, charakterizující moderní průmyslové společnosti, je důsledkem dělby práce a vzájemné závislosti jednotlivců, kteří tvoří tento typ společnosti.⁷⁸

„Niklas Luhmann modifikoval Durkheimovy úvahy zdůrazňováním toho, že integrace moderních společností není založena na diferenciaci rolí a na hierarchii, nýbrž na funkční diferenciaci jednotlivých subsystémů společnosti. (...) Luhmann (...) vnesl do diskusí o vztazích mezi jednotlivcem a společností nový a důležitý prvek. Odmítl pro vyjádření těchto vztahů pojem 'integrace' a nahradil ho pojmy inkluze/exkluze.“⁷⁹ Luhmann byl přesvědčen, že „integrace individua do soudobých vysoce diferencovaných společností, rozčleněných do výrazných subsystémů (politika, ekonomika, právo, náboženství) není možná.“⁸⁰ Sociologie podle Luhmanna se má „zabývat formami a podmínkami inkluze, tj. účastí jednotlivců na životě jednotlivých sociálních subsystémů a organizací“, jak píše Musil.⁸¹ Pojem integrace Luhmann užívá pro popis „vztahů mezi hlavními subsystémy společnosti (politika, hospodářství, věda aj.), které jsou navzájem závislé a které se navzájem ovlivňují.“⁸²

David Lockwood rozlišil sociální integraci a systémovou integraci, jak uvádí Musil. Sociální integrace podle Lockwooda vzniká v „interakci mezi jednotlivci nebo skupinami, a je založena na společně sdílených hodnotách, podobností skupin, a na přijatých hierarchiích mezi nimi. (...) Systémová integrace je založena na funkcionální diferenciaci společnosti způsobené abstraktními a univerzálními médii jako je právo, peníze, politická filosofie, ekonomická koncepce.“⁸³

Antonio M. Chiesi přispěl k objasnění rozdílu mezi sociální soudržností na jedné straně, a sociální integrací a solidaritou na straně druhé, jak píše Musil. „Jestliže solidarita a integrace (systémová) mohou být nazírány jak jako stavy, tak i procesy společnosti, sociální soudržnost se chápe především jako stav.“⁸⁴

Pro vyjasnění pojmu sociální soudržnost Musil uvádí výčet jevů, které pod tento pojem spadají. Tyto jevy autor dělí do dvou dimenzí. První „věcné“ (z hlediska obsahu soudržnosti), druhé „rozsahové“ (zachycující jevy sociální soudržnosti na třech společenských úrovních mikro-, meso-, makro-úrovni).⁸⁵

---

⁷⁸ Tamtéž. 8 s.

⁷⁹ Tamtéž. 9 s.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž 10 s.

Z hlediska „obsahového“ podle Musila lze rozlišit pět dimenzí sociální soudržnosti.⁸⁶

Uvádím je v tabulce.

Tabulka 3: Pět dimenzí sociální soudržnosti z hlediska obsahového

Dimenze	Obsah
Sociálně strukturální dimenze	Zahrnuje mechanismy sociální inkluze a exkluze, příležitosti k přístupu do různých typů sociálního prostředí, stupeň dělby práce, a stupeň sociální mobility, struktury sociální nerovnosti a regionální diferenciace
Institucionální dimenze	Definuje sociální instituce jako hlavní jednotky stabilizující řad společnosti; sociální instituce jsou soubory norem a hodnot, které regulují hlavní oblasti sociálního života jako jsou rodina, práce a ekonomie, vzdělání, náboženství apod.
Kulturní, symbolická dimenze	Zahrnuje míru toho, jak jsou chápány a zastávány víry, hodnoty, normy, chování, jak jsou internalizovány pospolitostní symboly, umělecké symboly, a jazyk
Úroveň identit	Týká se intenzity určitých vztahů a stavů s emocionálním obsahem (přináležitost k určité kulturně, regionálně, lokálně, nebo jinak definované komunitě, přijímání nebo odmítání různých skupin apod.)
Úroveň akční	Týká se voleb jednotlivých aktérů v dané komunitě, či společnosti

Zdroj: Musil (2004: 10).

Mezi „úrovňové“ dimenze řadí Musil „mikro-dimenzi“ (soudržnost na úrovni rodin, sousedství), „meso-dimenzi“ (soudržnost na úrovni obce, městské čtvrti, dobrovolného sdružení apod.), „makro-dimenzi“ (soudržnost na úrovni regionu, velkého města, profesní komory, hospodářského sektoru, církve, politické strany, národa, státu).⁸⁷

4.1.1. Sociální integrace jako multidimenzionální proces

Rákoczyová a Trbola uvádějí, že proces integrace imigrantů probíhá v „mikro“-, „mezo“-, i „makrosociálním“ kontextu.⁸⁸ Toto rozdělení integračního procesu autory na tři úrovně odpovídá obsahově úrovňovým dimenzím sociální soudržnosti, jak je líčí Musil. S rozdílem, že se jedná nikoliv o stavy, ale o procesy. Začlenění na „mikroúrovni“ probíhá skrze interakci mezi jednotlivci. Na „mezoúrovni“ jde o rozvoj vztahů mezi skupinami a institucemi. Procesy na „makroúrovni“ charakterizuje spíše působení neosobních

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Rákoczyová, M.; Trbola, R. (eds.): Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Praha, Sociologické nakladatelství 2009. 25 s.

mechanismů, jak uvádí Rákoczyová a Trbola.⁸⁹

Rákoczyová a Trbola ve své studii o sociální integraci přistěhovalců v ČR, vycházejí z konceptu sociální integrace jako „multidimenzionálního procesu“. Tato koncepce integrace je v současné době nejaktuálnější (vychází z ní též studie J. Bernarda a R. Mikešové).⁹⁰

Podle této koncepce integrace přistěhovalců nepředstavuje jednolitý proces, naopak je výslednicí spolupůsobení dílčích mechanismů v různých oblastech sociálního života. Rákoczyová a Trbola vychází z teorie H. Essera a rozdělují tyto dílčí mechanismy do čtyř dimenzí.⁹¹

„Strukturální“, která představuje získání práv a přístup ke klíčovým institucím hostitelské společnosti. „Kulturní“ dimenze zahrnuje získání klíčových znalostí a kompetencí přijímající společnosti. Jedná se o akulturaci jako kognitivní socializaci do nové společnosti, která zahrnuje nabývání znalostí a kompetencí, které umožňují porozumění typickým situacím ve společnosti. „Interaktivní“ dimenze znamená přijetí a začlenění přistěhovalců do primárních vztahů a sociálních sítí přijímající společnosti. Jedná se o rozvoj sociálních vztahů v cílové zemi migrace jako klíčového faktoru budování sociálního kapitálu. Poslední dimenze je „identifikační“ a představuje subjektivní dimenzi integrace, charakterizovanou pocitem sounáležitosti s přijímající společností a identifikací se sociálními skupinami, zejména etnickými, lokálními či národními, jak uvádí Rákoczyová a Trbola. Dané mechanismy a procesy jsou navíc v rámci jednotlivých dimenzí sociální integrace provázané a mnohdy se vzájemně podmiňují.⁹²

K danému teoretickému vymezení integrace patří pojem „sociální kapitál“ (interaktivní dimenze). K tomuto pojmu bych ještě chtěla v souvislosti s teoretickým východiskem své práce přidat pojem „kulturní kapitál“.

„Kulturní kapitál je zvl. forma získaných předpokladů jedince nebo skupiny k dosažení určitého soc. statusu, která je vázána na charakter a úroveň enkulturace.“⁹³ Enkulturation označuje „proces osvojování určité kultury jedincem od jeho narození až do dospělosti.“⁹⁴

„Sociální kapitál je sumou aktuálních i potenciálních zdrojů, které může určitá osoba

---

⁸⁹ Tamtéž 25 s.

⁹⁰ Bernard, J.; Mikešová, R. 2014: „Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením.“ Sociologický časopis, Vol. 50, No. 4. 521-545 s.

⁹¹ Rákoczyová, M.; Trbola, R. (eds.): Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Praha, Sociologické nakladatelství 2009. 25 s.

⁹² Tamtéž. 25-34 s.

⁹³ Linhart, J., Petrušek, M., Vodáková, A., Maříková, H.: Velký sociologický slovník. Praha, Karolinum 1996

⁹⁴ Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Praha, Portál 2010. 48 s.

využívat díky tomu, že se zná s druhými lidmi.“⁹⁵

Na pojem sociální kapitál lze nahlížet ze dvou hledisek. Zda přináší zisk jednotlivci nebo celé skupině či společnosti.⁹⁶ Ve své práci vycházím ze sociálního kapitálu jako zisku jednotlivce. Přikláním se tím k teoretickým východiskům Pierra Bourdieu. Bourdieu definuje sociální kapitál jako „množinu reálných či potencionálních zdrojů, spojených s vlastnictvím trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů známostí i vzájemného uznání.“⁹⁷ Rozsah sociálního kapitálu, kterým disponuje daný aktér, závisí na velikosti sítě kontaktů, které může aktér efektivně mobilizovat, i na objemu kapitálu (ekonomického, kulturního či symbolického), kterým disponují jednotlivé členy této sociální sítě. Síť vztahů je výsledkem investičních strategií (individuálních či kolektivních) vědomě či nevědomě zaměřených na ustanovení či reprodukci sociálních vztahů. Tyto vztahy mohou být krátkodobé i dlouhodobé.⁹⁸

P. Bourdieu dělí kulturní kapitál na „vtělený“, „objektivizovaný“ a „institucionalizovaný“. „Vtělený“ kulturní kapitál je spojen s tělem. Hromadění vtěleného kulturního kapitálu tj. ve formě toho co se nazývá kulturou, kultivací, předpokládá proces ztělesnění. Tento proces vyžaduje investici času od samotného aktéra. Vtělený kulturní kapitál může být získán aktérem v různém objemu, v závislosti na období, společnosti, sociální třídě, a zcela nevědomě. Kapitál nese v sobě otisky samých ranních podmínek jeho nabytí. Vtělený kulturní kapitál je spojen s biologickou unikátností jedince a je dědičný.⁹⁹ „Objektivizovaný“ kulturní kapitál spočívá v předmětech hmotné povahy. „Institucionalizovaný“ kulturní kapitál tvoří akademické kvalifikace (tituly).¹⁰⁰ S ohledem na zaměření mé práce mě bude především zajímat vtělený kulturní kapitál, jak ho pojímá Bourdieu.

---

⁹⁵ Linhart, J., Petrusek, M., Vodáková, A., Maříková, H.: Velký sociologický slovník. Praha, Karolinum 1996

⁹⁶ Musil, J. a kol.: Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii. Praha, UK FSV CESES, 2004. 26 s.

⁹⁷ Bourdieu, P. 2002: „Formy kapitálu“ [Forms of Capital]. Economic Sociology, Vol. 3, No. 5. 60-74 s. [online]. [cit. 2014-11-1]. Do-stupný z WWW: <www.ecsoc.msses.ru>.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Šafr, J.: Funkce kulturního kapitálu. Socioweb: Teorie pro všechny [online]. 9/2007 [cit. 2014-11-1]. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=304&lst=103>>.

5. Nezletilí cizinci bez doprovodu v ČR

5.1. Evropský kontext

„Nezletilým cizincem bez doprovodu“ se označuje státní příslušník třetího státu či osoba bez státní příslušnosti mladší osmnácti let, která přicestuje na území členských států bez doprovodu dospělé osoby, která za ně zodpovídá.¹⁰¹

Ve většině členských států EU děti bez doprovodu požádají o azyl, jelikož některé státy EU vyvíjejí příznivou politiku ve vztahu k žadatelům o azyl a protože azyl je jedním z mála způsobů jak může nezletilá osoba nabýt právního statutu. Ne všechny děti, které vstupují na území EU, jsou žadatelé o azyl. Mnoho dětí migruje za účelem sjednocení s rodinou, pracovně, aby unikli tíživé rodinné situaci, či jsou oběťmi obchodu s lidmi.¹⁰²

Politika, kterou vyvíjí EU, se buduje na předpokladu, že migrace je lineárním, epizodickým a reverzibilním procesem, který je řešen z hlediska příchodu imigranta do hostitelské země. Životní zkušenosti mladých migrantů ukazují, že migrace je interaktivní dynamický proces, který může být průběžný a cyklický, anebo může být součástí životního projektu mladého migranta (rodinné strategie). Někteří mladí migranti mohou cítit silnou přináležitost ke své domovské zemi a usilovat o návrat zpátky. Zatímco jiní mladí migranti mohou pociťovat, že patří do hostitelské země, anebo dokonce nemít pocit sounáležitosti vůbec.¹⁰³

Stockholmský program, který byl přijat v roce 2009, klade důraz na „trvalé řešení“ a „nejlepší zájem dítěte“ podporuje dosavadní návratovou politiku EU. O tom vypovídá premisa o sjednocení rodiny jako „nejlepšího zájmu dítěte“, i když samotný příchod dítěte do hostitelské země může být součástí rodinné strategie. Navíc jakmile vyprší status „dítěte“ u mladého migranta po dosažení osmnácti let, je jeho postavení v hostitelské zemi velmi nejisté.¹⁰⁴

Politika jednotlivých členských států vůči nezletilým cizincům bez doprovodu se značně liší, i přes snahu EU o harmonizaci azylové a imigrační politiky. Pro návratová

---

¹⁰¹ Politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické údaje. Evropská migrační síť. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, EMN 2009. 1-37 s.

¹⁰² Levinson, A.: Unaccompanied Immigrant Children: A Growing Phenomenon with Few Easy Solutions. [online]. 2011 [cit. 2011-10-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=823>>.

¹⁰³ Chase, E., Allsopp J.: Future citizens of the world? The contested futures of independent young migrants in Europe. University of Oxford: Oxford Department of International Development. Refugee Studies Centre. [online]. 2013 [cit. 2014-12-01]. Dostupné také z: <https://www.spi.ox.ac.uk/research/barnett-papers-in-social-research.html>

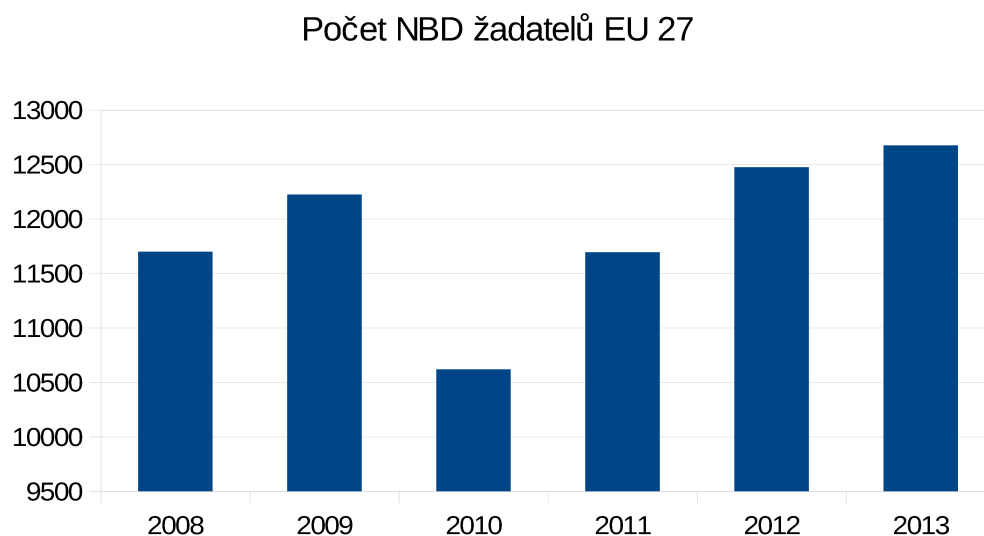
¹⁰⁴ Tamtéž.

politika některých evropských států (např. Velká Británie, Norsko) ve výsledku tlačí mladé migranty k útěkům z center, kde pobývají, ještě před dosažením jejich zletilosti. Přehled o těchto nezletilých cizincích bez doprovodu se tímto způsobem naprosto ztrácí. Někteří z nich se mohou zapojit do trestné činnosti jako prostředku k přežití, anebo se přestěhovat do jiných evropských zemí.¹⁰⁵

Česká republika společně s Litvou, Slovenskem, Bulharskem, Rumunskem, Maďarskem, Slovinskem, Estonskem a Lotyšskem patří mezi tranzitní země pro nezletilé cizince bez doprovodu. Tyto státy dostávají velmi málo žádostí o azyl od nezletilých cizinců, ale skrz jejich území někteří děti cestují k jejich cílové zemi (např. Švédsko, Německo, Velká Británie).¹⁰⁶

Počty nezletilých cizinců bez doprovodu, kteří požádali o azyl v rozmezí let 2008-2013 ve 27 členských státech EU, uvádím v grafu. Statistiky o nezletilých cizincích, kteří nežadají o azyl, nejsou k dispozici. Věk nezletilých cizinců žádajících o azyl se obvykle pohybuje mezi 16 a 17 léty, a chlapci převažují početně nad dívkami.¹⁰⁷

Graf 2: Počet nezletilých bez doprovodu (NBD), kteří podali žádost o azyl v EU 27, 2008-2013

Zdroj: Eurostat 2014

Přehled hlavních tras nezletilých cizinců bez doprovodu migrujících do Evropy uvádím v Tabulce 5.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Unaccompanied Minors in the Migration Process. Frontex, Warsaw, December 2010. 1-34 s.

Tabulka 5: Hlavní trasy nezletilých cizinců migrujících do Evropy.¹⁰⁸

Země původu	Hlavní trasa	Způsob dopravy
Afganistan, Irán, Irák	Přes Turecko, vstupují do Evropy skrze řecké pozemní či mořské hranice	Pozemní a mořská
Africký roh (Somálský poloostrov)	Přes Súdán a Tripolis; přes Středomoří	Pozemní a mořská
Nigérie, Rwanda, Demokratická republika Kongo	Letí přímo do cílové země, většinou s překupníky	Letecká
Čínská lidová republika, Indie, Vietnam, Srí Lanka, Brazílie	Letí přímo do cílové země, používají falešnou dokumentaci nebo nepravdivé záminky	Letecká
Maroko, Alžírsko	Cestují skrytě v nákladních automobilech či jiných vozidlech přes Krétu a Melillu; také se skrývají v trajektech se spojem mezi Marokem a Španělskem	Pozemní a mořská

Zdroj: Refugee Studies Centre Working Paper Series No. 97 (2013: 7)

5.2. Český kontext

Integrace cizinců do 18 let věku do společnosti ČR je uskutečňována v Zařízení pro děti-cizince. Počty nezletilých bez doprovodu v ČR mají od konce 90. let 20. století klesající tendenci. Přehled počtu nezletilých cizinců bez doprovodu žádajících o mezinárodní ochranu v ČR v rozmezí let 2008-2013 uvádím v Tabulce 6. Do České republiky přicházejí převážně nezletilí chlapci starší 15 let.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Chase, E., Allsopp J.: Future citizens of the world? The contested futures of independent young migrants in Europe. University of Oxford: Oxford Department of International Development. Refugee Studies Centre. [online]. 2013 [cit. 2014-12-01]. Dostupné také z: <https://www.spi.ox.ac.uk/research/barnett-papers-in-social-research.html>

¹⁰⁹ Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR. Politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické informace. Evropská migrační síť. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, EMN 2010. 1-56 s.

Tabulka 6: Počty nezletilých bez doprovodu žádajících o mezinárodní ochranu v ČR, 2008-2013

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Státní příslušnost						
Afganistán	3			4	2	1
Albánie						1
Ázerbájdžán		1				
Bez státní příslušnosti				1		
Bělorusko					1	
Čína	1					
Etiopie				1		
Ghana	1					
Irák		1				
Kazachstán			1			
Kongo		1	2			
Konžská dem. rep.		2				
Kosovo	1					
Kyrgyzstán				1		
Mongolsko	1	2				
Myanmar					1	
Nigérie		1	1			
Rusko	1					
Somálsko			2			
Sýrie		1		1		
Turecko	23					
Ukrajina	5	3			1	
Celkem	36	12	6	8	5	2

Zdroj: Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců v ČR (2008-2010)/Mezinárodní ochrana v ČR (2011-2013)

Za nejčastější důvody vstupu nezletilců do ČR lze označit hledání azylu a ekonomické důvody. Nezletilí bez doprovodu mohou být vysláni jako první z rodiny, aby se pokusili získat azyl, anebo mohou následovat své rodiče, kteří již nelegálně v ČR či v jiné cílové zemi žijí. Nezletilí cizinci mohou také být vysláni rodinou, aby v zahraničí pracovali a usnadnili tak tíživou ekonomickou situaci rodiny. Ze země původu odcházejí nezletilci z důvodu nedostatku ochrany ze strany státu, rozpadu rodiny, strachu vyvolaného válečným konfliktem nebo z důvodu chudoby. Důležitou se jeví v této souvislosti existence sociálních sítí v cílové zemi, které určují podobu migračního toku nezletilých cizinců. Podstatnou roli v příchodu nezletilých cizinců hrají též ilegální organizace specializující se na pašování osob a na vystavování falešných dokladů.¹¹⁰

Motivem pobytu na území ČR nezletilých cizinců přicházející z jiných členských států EU (Slovensko, Rumunsko, Bulharsko), bývá většinou provozování trestné činnosti.¹¹¹

Podmínky vstupu cizince na území ČR, jeho pobytu na tomto území a vycestování z něj upravuje zákon o pobytu cizinců na území České republiky. Podmínky pro cizince, který

¹¹⁰ Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR. Politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické informace. Evropská migrační síť. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, EMN 2010. 1-56 s.

¹¹¹ Tamtéž.

chce požádat ČR o ochranu formou azylu na území ČR, jsou upraveny v zákonu o azylu. Postavení nezletilých bez doprovodu je upraveno též ještě zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, zákonem o rodině a zákonem o ústavní výchově. Většina nezletilých bez doprovodu v ČR žádá o udělení azylu. Nezletilec také může pobývat v ČR s rodiči, ti ale nemohou či nechtějí z různých důvodů se o dítě starat. Policie většinou zadrží tyto děti na ulici (např. při kontrole dokladů, páchání trestné činnosti či přestupku apod.).¹¹²

Co se týče integrace, jsou vnímány určité mezery v současné právní úpravě této oblasti, zejména poměrně obtížné postavení cizinců po dosažení zletilosti s ohledem na možnost získání trvalého pobytu. Mnoho dětí po dosažení zletilosti odchází do svých komunit, a přestože jsou po celou dobu ústavní výchovy vzdělávány v českém jazyce, po odchodu své vzdělání příliš neuplatňují. Problematické jsou také časté útky dětí ze zařízení. Od roku 2008 přibývá dětí, s vyřešeným pobytovým statutem, pobývajících na území ČR se svými zákonnými zástupci. Jedná se o děti, jejichž rodiče se dostávají do konfliktu se zákonem nebo o děti, které se samy dopouštějí trestné činnosti.¹¹³

Z výše uvedeného textu vyplývá zjevná problematika integrace nezletilých migrantů do české společnosti v závislosti na jejich kulturním a sociálním kapitálu. Této problematice se budu věnovat více ve své výzkumné části práce.

Od roku 2012, kdy vláda 6. září schválila Koncepti ochrany a péče o nezletilé cizince bez doprovodu, včetně žadatelů o mezinárodní ochranu, již nejsou hromadně nezletilí cizinci umístováni do Zařízení pro děti-cizince. Nový systém je založen především na individuálním posouzení potřeb každého dítěte, na jehož základě by měl být zvolen ten nejvhodnější typ náhradní rodinné péče. Zcela určujícím faktorem pro umístění dítěte se stává jeho nejlepší zájem a nikoliv jeho státní příslušnost.¹¹⁴

K datu 31. 8. 2012 došlo ke zrušení třech součástí Zařízení pro děti – cizince. Jednalo se o dětský domov se školou, výchovný ústav a praktickou školu (zařízení se nacházela v areálu Permon).¹¹⁵ Nezletilí cizinci z tohoto odloučeného zařízení nacházejícího se u obce Hříměždice byli přemístěni do jiných zařízení ústavní péče, svěření do péče zákonných zástupců či jiných pečujících osob, část byla umístěna do diagnostického ústavu jako součásti Zařízení pro děti – cizince nacházejícího se v Praze.

---

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické údaje. Evropská migrační síť. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, EMN 2009. 1-37 s. (Výroční zpráva Zařízení pro děti-cizince. Školní rok 2010/2011; 2011/2012; 2012/201)

¹¹⁴ Péče o nezletilé cizince bez doprovodu se zefektivní. [online]. 2014 Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/pece-o-nezletile-cizince-bez-doprovodu-se-zefektivni.aspx>>.

¹¹⁵ Výroční zpráva Zařízení pro děti-cizince. Školní rok 2012/2013. [online]. 2014 [cit. 2014-10-31]. Dostupný z WWW: <http://www.ddc.cz/index.php?menu=vyrocni_zpravy>

„Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, středisko výchovné péče a základní škola je školská instituce vykonávající svoji činnost v síti zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v ČR.“¹¹⁶ Všechny součásti zařízení se nachází v Praze.

V Zařízení pro děti-cizince poskytují péči nezletilcům odborní a specializovaní pracovníci, je přitom brán ohled na kulturní a náboženskou rozličnost dětí. Prioritou Zařízení je odstranění jazykové bariéry (20 hodin výuky českého jazyka týdně). Věkové rozpětí dětí pobývajících v zařízení je od 3 do 18 let s možností prodloužené péče do doby ukončení přípravy na povolání, tedy do 26 roků. Všichni děti v zařízení navštěvují školu, která odpovídá jejich věku, předchozímu stupni vzdělání v zemi původu a stupni jazykové bariéry. Zařízení provozuje Základní školu 1. i 2. stupeň, kde jsou žáci vzdělávání podle ŠVP „Různé děti, různé země, jedna škola.“ Děti s ukončenou povinnou školní docházkou navštěvují diagnostickou třídu při Diagnostickém ústavu, která se věnuje především zjišťování jejich školních znalostí a vědomostí, úrovně jejich předešlého vzdělávání, jejich osobních studijních předpokladů a dle zjištěných skutečností nastavuje další možnosti vzdělávání dítěte v ČR.¹¹⁷

Z důvodu rozsáhlých změn, kterým podlehl Zařízení pro děti-cizince, o kterých jsem již pojednala výše, uvádím jen přehled o nezletilcích pobývajících v Zařízení ve školním roce 2012/2013. V tomto roce bylo celkem provedeno 41 příjmů do Diagnostického ústavu. Z toho bylo 24 běžných příjmů a 17 ostatních příjmů. Nových dětí bylo přijato celkem 27. V dlouhodobém režimu na Diagnostickém ústavu pobývalo celkem 6 dětí a na studijním oddělení Háje celkem 13 dětí. K datu 26. 8. 2013 bylo ve stavu celkem 39 dětí, z toho fyzicky přítomných 26 dětí, 10 dětí evidovaných na útěku, 2 děti na propustce a jedno dítě bylo hospitalizované. V tomto školním roce došlo pouze ke dvěma útekům, ostatní útky jsou evidovány z minulých období. Početně převažovaly děti ve věku nad 15 let.¹¹⁸ Etnické složení dětí v zařízení ve školním roce 2012/2013 s jejich počty, uvádím v Tabulce 8.

---

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR. Politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické informace. Evropská migrační síť. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, EMN 2010. 1-56 s. (Výroční zpráva Zařízení pro děti-cizince. Školní rok 2012/2013)

¹¹⁸ Výroční zpráva Zařízení pro děti-cizince. Školní rok 2012/2013. [online]. 2014 [cit. 2014-10-31]. Dostupný z WWW: <http://www.ddc.cz/index.php?menu=vyrocni_zpravy>.

Tabulka 8: Počet nezletilých v roce 2012/2013

Etnické složení klientů	Počet – nový příjem	Počet – studentské oddělení diagnostického ústavu Praha 4 – Háje + dlouhodobí klienti
Afghanistan	1	6
Albánie	2	
Alžír	1	
Azerbájdžán	1	1
Bosna a Hercegovina	1	
Bulharsko	1	
Čečensko		1
Česká republika	1	
Etiopie		1
Chorvatsko	2	
Kargyzstán	1	
Kazachstán	3	
Kongo		1
Nepál		1
Nigerie		1
Palestina	2	1
Rumunsko	1	
Rusko	1	1
Slovensko	6	
Ukrajina	2	2
USA	1	
Vietnam	2	
celkem	27	16

Zdroj: Výroční zpráva Zařízení pro děti-cizince. Školní rok 2012/2013

Významně se na péči o nezletilé cizince bez doprovodu podílejí též neziskové organizace např. Organizace pro pomoc uprchlíkům. Od roku 2008 Organizace pro pomoc uprchlíkům provozuje sociální službu domu na půl cesty. Tato služba je určena mladým cizincům ve věku 18-26 let, kteří opustí Zařízení pro děti cizince či jiná pobytová střediska/integrační azylová zařízení Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky. Tito mladí cizinci mohou po dobu jednoho roku žít v bytě nacházejícím se v běžné zástavbě v Praze, musí mít ovšem vyřešenou pobytovou otázku.¹¹⁹

Návraty nezletilých cizinců do třetích zemí probíhají v ČR na základě dobrovolnosti.

¹¹⁹ Wienerová, Z.: Determinanty integrace nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice. Praha, 2012. Diplomová práce. Karlová univerzita v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky.

Nezletilí nejsou vráceni, pokud o to sami nepožádají, a pokud se současně neprokáže, že návrat je v jejich zájmu (úroveň péče v zemi původu je na úrovni péče poskytované v ČR). Děti z členských států EU jsou navraceny často. Jedná se většinou o děti ze Slovenska a Bulharska, kteří se dopouštějí trestné činnosti.¹²⁰

---

¹²⁰ Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR. Politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické informace. Evropská migrační síť. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, EMN 2010. 1-56 s.

6. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu

6.1. Úvod

Výzkum sledoval sociální a kulturní kapitál nezletilých cizinců bez doprovodu, aby lépe pochopil proces integrace této specifické skupiny do české společnosti. Jelikož prvním záchytným bodem pro nezletilé cizince bez doprovodu je Zařízení pro děti-cizince, ve kterém je jim poskytována veškerá péče a plné zaopatření, byl ve výzkumu kladen důraz hlavně na hlubší porozumění samotné funkce daného Zařízení. Skrze specializované pracovníky Zařízení, byly pomocí strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami sbírány informace o sociokulturním prostředí, v němž nezletilí bez doprovodu žijí.

6.2. Metody

Studie se věnuje málo početné skupině nezletilých cizinců bez doprovodu v ČR, která je těžko dostupná pro přímý kontakt výzkumníka s ohledem na její specifčnost. Materiál k výzkumu jsem proto získávala skrze osoby, které jsou s touto cílovou skupinou v přímém kontaktu. Tyto specializovaní pracovníci denně komunikují s nezletilci, a zároveň představují zástupce majoritní české společnosti. Veškeré otázky byly směřovány proto k těmto specializovaným pracovníkům Zařízení, a získané odpovědi vyjadřují jejich postoje k dané problematice. Pohled na realitu nezletilých bez doprovodu je tak podán jejich prizmatem.

Zvolila jsem případovou studii jako jeden z přístupů ke kvalitativnímu výzkumu.¹²¹ Jednalo se o strukturované rozhovory s otevřenými otázkami, s pracovníky ze Zařízení pro děti-cizince. Interview proběhlo se dvěma vychovateli a učiteli, a se sociálním pracovníkem. Strukturovaný rozhovor sestával z devíti otázek a trval od 15 do 25 minut.

Z důvodu omezeného času, který mně mohli věnovat pracovníci zařízení, jsem volila dotazování pomocí strukturovaného interview. Jeho výhodou je minimalizace efektu tazatele na kvalitu rozhovoru. Data z takového interview se snadněji analyzují, protože jednotlivá témata se lehce v přepisu rozhovoru lokalizují. Nevýhodou strukturovaného interview je to, že různým respondentům jsou kladeny stejně formulované otázky a tím je přehlížena situovanost rozhovoru.¹²² Interview jako technika sběru dat je mi užitečná také za podmínky, že nemohu z mnoha důvodů tuto citlivou cílovou skupinu nezletilých cizinců bez doprovodu osobně pozorovat. Omezení tvoří filtrace informace informantem.

---

¹²¹ Hendl, J.: Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace. Praha, Portál 2012. 408 s.

¹²² Tamtéž. 173 s.

Rozhovory jsem zaznamenávala se svolením tj. informovaným souhlasem účastníků studie na diktafon. Z důvodu zachování soukromí nepočetné skupiny dětí-cizinců pobývajících v Zařízení, jsem se rozhodla nezveřejňovat otevřené výpovědi specializovaných pracovníků o konkrétních dětech.

Cílem interview bylo získat více informací o cílové skupině nezletilých cizinců v průběhu jejich pobytu v Zařízení. Hlavní výzkumnou otázkou jsem formulovala následovně: *Jakou roli sehrávají kulturní a sociální kapitál nezletilých cizinců při jejich začlenění se do většinové české společnosti?*

Osm mnou pokládaných otázek pokrývalo dimenze sociální integrace, jak je uvádějí Rákoczyová a Trbola ve své studii o sociální integraci přistěhovalců v ČR (viz příloha).¹²³ Konkrétně se jednalo o dimenzi „strukturální“, „kulturní“ a „interaktivní“. „Identifikační“ dimenzi jsem nemohla zahrnout, jelikož mi nebyl umožněn přímý kontakt s nezletilci. Takovým způsobem nešlo pokrýt tuto subjektivní dimenzi skrze dotazování specializovaných pracovníků v Zařízení.

Tematické členění otázek podle dimenzí sociální integrace, jak je uvádí Rákoczyová a Trbola, zobrazuji v uvedené tabulce.

Tabulka 9: Třídění podle dimenzí sociální integrace

Dimenze sociální integrace	Podtémata	Zkoumané oblasti
Strukturální	Vzdělávání děti v Zařízení/ vně Zařízení	Vzdělávání
Kulturní	Způsob práce specializovaných pracovníků s dětmi/ kultura pracovníka ve vztahu ke kultuře dítěte	Jazyk (český) Kulturní distance Resocializace v Zařízení Volnočasové aktivity
Interaktivní	Kontakt dítěte s okolím	Kontakty děti v Zařízení Se specializovanými pracovníky S rodinou S jejich komunitou

Zdroj: Rákoczyová a Trbola (2009: 36). Vlastní zpracování.

„Strukturální“ dimenzi pokrývaly otázky týkající se vzdělávání nezletilých cizinců především v Zařízení, ale též vně Zařízení. Patřila k této dimenzi také otázka zabývající se perspektivami nezletilých cizinců po dosažení zletilosti, s ohledem na jejich studium a pracovní uplatnění.

„Kulturní“ dimenze zahrnovala otázky zaměřující se na způsob práce specializovaných pracovníků s nezletilci. Hlavně se jednalo o vedení dítěte při orientaci

¹²³ Rákoczyová, M.; Trbola, R. (eds.): Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Praha, Sociologické nakladatelství 2009. 23-43 s.

v novém sociokulturním prostředí ze strany specializovaného pracovníka. Otázky směřovaly též k volnočasovým aktivitám nezletilců.

„Kulturní“ dimenze jako akulturace tj. kognitivní socializace do nové společnosti zahrnuje v sobě „vtělený“ kulturní kapitál, jak ho pojímá Bourdieu. „Vtělený“ kulturní kapitál je nabýván jedincem během dlouho trvajícího procesu začínajícího primární socializaci. „Během primární socializace si dítě vštěpuje základní návyky v citově nabitém bezprostředním světě rodiny.“¹²⁴ „Mnoho forem kulturního kapitálu závisí na kontextu a společnosti, ve které a pro kterou oni byly získávány. Tyto formy kapitálu jsou v imigračním kontextu znehodnoceny“ (např. jazyk).¹²⁵

„Zatímco primární socializace se odehrává v rodině, sekundární socializace zahrnuje veškeré návazné procesy, jejichž prostřednictvím je jedinec uváděn do nových oblastí společnosti, ve které žije. Veškeré formální procesy sekundární socializace předpokládají, že jim předcházela primární socializace s řadou utvořených emočních vazeb k druhým lidem, základních návyků, postojů a dovedností“, jak uvádí Havlík a Kořa.¹²⁶ Sekundární socializace dětí probíhá především v prostředí školské instituce, kde autoritou je učitel.

Nezletilci, kteří jsou v Zařízení vedeni specializovanými pracovníky, procházejí především procesem resocializace, aby získali klíčové znalosti a kompetence přijímající společnosti. Takovým způsobem se nezletilec může začlenit do většinové společnosti.

Poslední „interaktivní“ dimenzi pokryly otázky zabývající se komunikací nezletilců v Zařízení, se specializovanými pracovníky, s rodinou a komunitou. Takovým způsobem jsem chtěla odhalit vztahy nezletilců s jejich okolím, jak na ně pohlíží specializovaní pracovníci. Jedná se o sociální kapitál nezletilců.

Analýzu dat jsem prováděla pomocí rámcové analýzy. Postup této analýzy vychází z odhalených témat a kategorií, jež usnadňují organizaci a klasifikaci dat s pomocí tabulek. Prvním krokem této analýzy je identifikace počátečních témat a konceptů. Druhým krokem je označení dat, kdy se posuzuje, o čem materiál vypovídá a přiřazuje se k němu vhodné označení. Třetím krokem je vytváření tabulek a schémat pro třídění a uspořádání dat. V tomto kroku se každé téma se svými podtématy zachytí zvláštní tabulkou. Posledním krokem je sumarizace a syntéza dat. Klíčové prvky částí dat se umístí do tabulek.¹²⁷ V průběhu zařazování klasifikovaných dat do tabulek, jsem rozvažovala o rozsahu vybraného materiálu. Jelikož jsem chtěla zachovat způsob uvažování jednotlivých specializovaných pracovníků,

¹²⁴ Havlík, R., Kořa, J.: Sociologie výchovy a školy. Praha, Portál 2002. 45 s.

¹²⁵ Education and migration. Strategies for integrating migrant children in European schools and societies. An independent report submitted to the European Commission by the NESSE network of experts. European Commission 2008. 1-90 s.

¹²⁶ Havlík, R., Kořa, J.: Sociologie výchovy a školy. Praha, Portál 2002. 151-152 s.

¹²⁷ Hendl, J.: Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace. Praha, Portál 2012. 217-220 s.

rozhodla jsem se pro zařazení většího objemu dat.

Ke zvýšení důvěryhodnosti výsledků jsem použila různorodé zdroje informací. Zkoumala jsem jev v rozdílných časových momentech, na různých místech a u různých osob pracujících v této oblasti. Interview s pracovníky zařízení se uskutečnily v průběhu jednoho týdne. Strukturovaným rozhovorům s pracovníky zařízení předcházela neformální rozhovor s pracovníkem Organizace pro pomoc uprchlíkům, který působí v této oblasti. Vycházela jsem též z analýzy dostupných materiálů – dokumentů o nezletilých cizincích bez doprovodu.

6.3. Výsledky

6.3.1. Vzdělávání nezletilých cizinců bez doprovodu

Oldřich Matoušek dělí funkce ústavů do tří bodů: podpora a péče; léčba, výchova a resocializace; omezení, vyloučení a represe.¹²⁸ Matoušek se opírá o hypotézu, že „každý ústav je nositelem všech vyjmenovaných funkcí, i když některé inzeruje a jiné spíše skrývá.“¹²⁹

Na druhé straně Havlík a Kořa uvádí, že „pobyt v emocionálně odlehčeném prostředí školské instituce, která navíc reguluje formy sociálních kontaktů a komunikace, se zdá být vhodnou základnou výchovy k ovládnání sebe sama.“¹³⁰ S ohledem na problematické prostředí, ze kterého nezletilec přichází, právě pobyt v odlehčeném prostředí s určitým objektivním řádem může podle mě pomoci dítěti lépe zvládnout krizové momenty v jeho životě.

Data získaná z mé úvodní otázky, ve které respondenti měli uvést tři kladné „věci“, které zařízení nezletilému cizinci bez doprovodu poskytuje, uvádím v Tabulce 10. Odpovědi respondentů se dají rozdělit do dvou oblastí. Jedná se o dvě funkce ústavů, které uvádí Matoušek - tj. o podporu a péči, a o výchovu a resocializaci.

---

¹²⁸ Matoušek, O.: Ústavní péče. Praha, Sociologické nakladatelství 1999. 22 s.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Havlík, R., Kořa, J.: Sociologie výchovy a školy. Praha, Portál 2002. 153 s.

Tabulka 10: Kladné funkce Zařízení

Funkce Zařízení	Případ 1 - vychovatel	Případ 2 - vychovatel	Případ 3 - učitel	Případ 4 - učitel	Případ 5 – sociální pracovník
Podpora a péče	Stabilní prostředí.	Šance změnit jejich život, podpora.	Komplexní péče.	Zázemí, podpora.	Postaráme se o to dítě.
Výchova a resocializace	Možnost naučit se česky. Možnost dalšího vzdělávání mimo Zařízení, a následně tím i integrace tohoto klienta v ČR.	Lepší vzdělání, hlavně pro děti ze zemí třetího světa.	Dítě dostává vzdělání v českém jazyce. Dítěti s dostatečnou slovní zásobou pomůžeme najít školu, která mu vyhovuje, aby mohl se dále vzdělávat v ČR, a byl schopen integrace.	Zorientují se v sociokulturním prostředí. Dostává se jím bezplatného vzdělání v českém jazyce.	Když dítě chce zůstat v ČR, tak se mu snažíme vytvořit takové podmínky jak studijní, jazykové v první řadě, aby se tady mohl dále vzdělávat.

Zdroj: Hendl (2012: 219). Vlastní zpracování.

Velký důraz respondenti kladou na péči o nezletilce bez doprovodu, na jejich vzdělání s ohledem na prostředí, ze kterého přichází. Důraz je kladen na učení se českému jazyku, další vzdělávání mimo zařízení a s tím spojenou integraci nezletilců do české společnosti.

Marina Hendriks hovoří o „manažerství traumatu“, to znamená, že ze všeho nejdříve je nutné dobře zorganizovat materiální podmínky existence, zařídit nezbytné a dát do pořádku ostatní záležitosti.¹³¹ První z kladných „věcí“, které nezletilec v Zařízení dostává, byla uváděna respondenty péče a podpora. O vzdělání, jako druhé kladné „věci“ uváděné respondenty, se dá uvažovat, až jsou uspokojeny prvotní potřeby dítěte.

Kladený důraz na jazykovou integraci souvisí nejen s navázáním sociálních kontaktů nezletilce s okolím, ale též s osvojováním hodnot a norem většinové české společnosti. „Jazyk je prostředkem komunikace a hraje klíčovou roli v integračním procesu migrantů. Vzdělávání jako centrální element integrace se uskutečňuje skrze medium jazykové.“¹³² Znalost a ovládání českého jazyka je tak klíčem ke vzdělávání a začlenění nezletilce do většinové společnosti.

Na základní školu v rozvojových zemích, ze kterých často pochází nezletilci, vstupuje 89% dětí (47% z nich dívky a 53% chlapci), jen část ji ale dokončí.¹³³ Z tohoto důvodu je brán ohled na předchozí vzdělání nezletilého cizince, a možnost jeho dalšího vzdělávání v ČR je hodnocena velmi kladně. Jeden z respondentů uvádí: „... ty děti (z rozvojových zemí) nemají třeba o přírodních vědách nebo fyzice, chemii ani tušení.“

¹³¹ Hendriks, M.: Sociální práce a uprchlíci. Praha, Poradna pro uprchlíky 1994. 22 s.

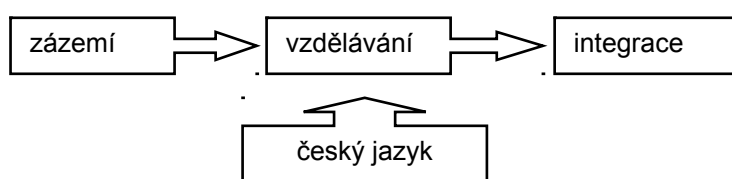
¹³² Education and migration. Strategies for integrating migrant children in European schools and societies. An independent report submitted to the European Commission by the NESSE network of experts. European Commission 2008. 1-90 s.

¹³³ Dětská práce. Příčiny, souvislosti, důsledky a řešení. Praha, Rozvojovka, Člověk v tísni, o. p. s. 2012

„Česká republika patří k etnicky konstituovaným národním státům, které jsou uzavřenější, více partikularisticky a exkluzivně orientované. Přičlenění se k danému politickému a sociálnímu uskupení se vyjadřuje procesem integrace či asimilace, který je vyžadován“, jak uvádí P. Štica.¹³⁴ To může být jedním z důvodů, proč je respondenty kladen důraz na vzdělávání v českém jazyce jako mostu k osvojení nezletilcem kulturních kompetencí, které vedou k cílové destinaci tj. k integraci do většinové společnosti. Podstatné je také stabilní zázemí pro nezletilce, jako odrazový můstek k získání práv a přístupu ke klíčovým institucím hostitelské společnosti jako jsou např. instituce zabezpečující vzdělávání. Dané souvislosti uvádím níže v grafu.

Společné základní zásady pro integraci přistěhovalců v Unii, které byly přijaty Radou a představiteli členských států, kladou důraz na úspěšnou integraci imigrantů. Tento dokument považuje za důležité pro začlenění přistěhovalců osvojení jazyka, historických a občanských znalostí o konkrétní národní společnosti. Dané zásady tvoří rámec, který je aplikován členskými státy (včetně ČR) v praxi. Domnívám se proto, že i nastavení fungování Zařízení podléhá těmto zásadám, a tím i pohled specializovaných pracovníků na danou problematiku.

Graf 3: Souvislosti integrace nezletilého cizince bez doprovodu do většinové společnosti

Zdroj: vlastní zpracování.

Specializovaných pracovníků v Zařízení jsem se též tázala na další vzdělávání nezletilého cizince po dosažení zletilosti. Jejich odpovědi jsou jakousi vyhlídkou na budoucnost mladých imigrantů v ČR s ohledem na jejich kulturní a sociální kapitál.

Většina pracovníků uvedla pokračování ve studiu v ČR jako nejlepší perspektivu pro nezletilého cizince bez doprovodu. Zda nezletilec bude moci pokračovat ve studiu, závisí na jeho osobních predispozicích, schopnosti ovládat český jazyk a jeho pobytovému statusu v ČR (viz Tabulka 11). Samotné vzdělávání je pro nezletilce také možností k získání zázemí v ČR po dosažení zletilosti až do jeho šest a dvaceti let. Data získaná z výpovědí respondentů uvádím v Tabulce 11. Graf 4 pak zobrazuje širší souvislosti daného tématu.

¹³⁴ Štica, P.: Migrace a státní suverenita: Oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky. Praha, Pavel Mervart 2011. 74 s.

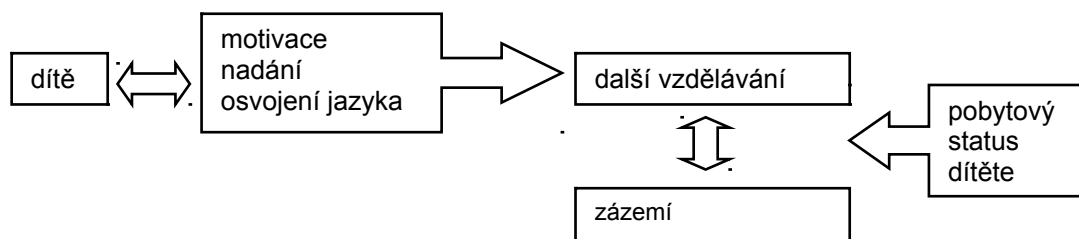

Tabulka 11: Studium/práce nezletilce po dosažení zletilosti

Vzdělávání po dosažení zletilosti	Případ 1 - vychovatel	Případ 2 - vychovatel	Případ 3 - učitel	Případ 4 - učitel	Případ 5 – sociální pracovník
	Záleží na tom, jak je to dítě jazykově vybavené, jestli má na to, aby dále mohlo studovat v české škole. Děti, které vnímají, že pro ně je dobré pokračovat ve vzdělávání, tak určitě je to pro ně vhodné.	Je lepší pokud dítě zůstane tady a pokračuje ve studiu, pokud je motivované, ale jsou některé těžší případy, kteří si myslí, už aby byl odsud, a potom si opravdu nabije pusku a pochopí, a někdy se vrátí. Oni tady tu rodinu nemají, tak jsme pořád jako by část jejich rodiny.	Jestli má talent, nadání pro studium, a je si toho vědom. My doporučujeme všem, ještě jim vymezujeme možnosti, aby nezažily hned zkraje nějaké velké zklamání. Pokud byly tady ambiciózní a chtěly být např. lékaři a podobně, nebránili jsme jím.	Je lepší pro děti si dodělat vzdělání. Je dobré je motivovat k dlouhodobým cílům. Na studijním oddělení (Háje) mají pro to zázemí, aby mohli studovat.	Snažíme se, aby dítěti byla prodloužená ústavní výchova do devatenácti let. Do té doby snažíme se zajistit dítěti český jazyk, plus nějaké vzdělání, i třeba aspoň učební obor. Dítě může být u nás, když studuje do šest a dvaceti let. Je důležité to, že pokud chtějí v ČR zůstat, musejí mít tady nějaký pobyt.

Zdroj: Hendl (2012: 219). Vlastní zpracování.

Graf 4: Souvislosti dalšího vzdělávání nezletilce v ČR

Zdroj: vlastní zpracování.

Podle specializovaných pracovníků je důležité, zda je dítě dostatečně motivované ke studiu. „Motivaci ke školnímu výkonu ovlivňuje hodnota a význam vzdělání, který je rovněž sociokulturně podmíněn“, jak uvádí M. Vágnerová.¹³⁵ Vnímání hodnoty vzdělání se tak liší u každého nezletilce podle prostředí, ze kterého pochází. Rovněž platí, že to co je vnímáno, jako hodnotné českou společností, nemusí stejně vnímat nezletilec pocházející z jiného sociokulturního prostředí. Zda nezletilec přijme odlišnosti hostitelské země, záleží na tom, jestli si vytvoří k tomuto prostředí kladný citový vztah.¹³⁶

Vzdělanostní aspirace nezletilců jsou též závislé na kulturním kapitálu rodiny, ve které dítě vyrůstá či vyrůstalo. Pokud rodina nezletilce pochází z venkovské či příměstské oblasti, většinou se jim dostalo málo formálního vzdělání v jejich zemi původu. Tato situace staví děti do znevýhodněného konkurenčního postavení ve vzdělávacím systému hostitelské země. Pokud rodinní příslušníci nezletilce pobývají v přijímající zemi, sociální kapitál těchto rodin

¹³⁵ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál 2004. 670 s.

¹³⁶ Tamtéž. 661 s.

tvoří především vztahy uvnitř etnické skupiny žijící v této zemi. Postavení těchto jedinců ve většinové společnosti je většinou slabé. Relevantní pomoci ze strany rodičů k tomu, aby dítě uspělo ve vzdělávacím systému, se dítěti nedostává.¹³⁷

Tento problém řeší specializovaní pracovníci Zařízení individuálním přístupem k dítěti, a snahou zvýšit jeho šance na vzdělávání vně Zařízení. Navíc specializovaní pracovníci seznamují nezletilce s fungováním vzdělávacího systému v ČR, a poskytují mu orientační rámec pro výběr vhodné školy. Úroveň, na které ovládá nezletilec český jazyk, zůstává přitom klíčovou pro možnosti dalšího vzdělávání a pracovního uplatnění.

6.3.2. Péče o nezletilé cizince bez doprovodu a jejich pobyt v Zařízení pro děti-cizince

V druhé tematické části, zabývající se péčí o nezletilé cizince a jejich pobytem v Zařízení, je popsán individuální přístup k dětem v Zařízení ze strany jeho pracovníků. Oldřich Matoušek uvádí, že smysl mají právě „ústavy odvozující svůj režim z individuálních potřeb dítěte a pouze v minimální nutné míře vůči němu uplatňující omezení.“¹³⁸ Tento individuální přístup pracovníků zařízení k dětem je stanoven potřebou vypracovávat individuální plány práce s nezletilci. Takovým způsobem se pracovník více přiblíží k danému dítěti. Odráží se to například v individuálním hodnocení posunu v učivu každého žáka. Také v individuální práci na nuancích českého jazyka, když si dítě osvojí základní konverzační témata (viz Tabulka 12).

Specializovaní pracovníci také pomáhají dětem s přípravou na výuku, dokud přetrvává jazyková bariéra. Tato snaha pracovníků by měla přispívat k rychlejšímu začlenění dětí do většinové společnosti. Podstatné je i to, že se specializovaní pracovníci snaží připravit dítě na samostatný život vně Zařízení. Vedou ho tím k větší samostatnosti a pomáhají mu lépe se orientovat v civilním prostředí (např. obeznámením s komunikací na úřadech). Dítě se učí též o sebe se postarat při činnostech jako je např. úklid (viz Tabulka 12).

V Zařízení probíhají také porady, na kterých se schází tým specializovaných pracovníků, který řeší jak dále postupovat s dítětem. Za pozitivní krok pracovníci Zařízení považují, pokud se podaří spojit s rodiči dítěte, nebo pokud dítě pokračuje ve studiu a zůstává v Zařízení, a také pokud lze řešit problémy dítěte a vhodným způsobem mu pomoci.

„Otevřenost, zainteresovanost, schopnost vyslechnout a zdrženlivost před unáhlenými interpretacemi a vysvětleními – to jsou důležitá východiska pro práci s uprchlíky“, jak uvádí

¹³⁷ Education and migration. Strategies for integrating migrant children in European schools and societies. An independent report submitted to the European Commission by the NESSE network of experts. European Commission 2008. 1-90 s.

¹³⁸ Matoušek, O.: Ústavní péče. Praha, Sociologické nakladatelství 1999. 23 s.

Marina Hendriks.¹³⁹ To se odráží i v přístupu pracovníků Zařízení k nezletilcům, což je patrné z jejich výpovědí. Důležitá je také vzájemná důvěra mezi dítětem a specializovaným pracovníkem. Podstatná je též komunikace s nezletilcem. Úskalím ze začátku bývá jazyková bariéra, kdy pracovník nemůže navázat s dítětem hovor. Z toho důvodu Zařízení spolupracuje s tlumočníky. Nezanedbatelná je také schopnost specializovaných pracovníků respektovat situaci dítěte a z toho vycházet (viz Tabulka 12).

Specializovaní pracovníci, ale nejsou pro nezletilce tak blízcí jako jejich rodiče. „I když učitele mladý člověk zpravidla zařazuje do okruhu významných druhých, od nichž se učí reakcím okolí, jistá míra vyžadovaného odstupu a regulace vzájemných vztahů nedovoluje v běžném provozu překročit nově vymezené hranice“, jak uvádí Havlík a Kořa.¹⁴⁰ Tyto hranice jsou patrné i v přístupu specializovaných pracovníků (vychovatelů, učitelů) k nezletilcům. Odráží to částečný odstup pracovníků od prožívání dítěte a jejich snaha zaměřit svou pomoc cíleně, aby situaci dítěte řešili nejvhodnějším způsobem.

„Předpokladem existence člověka je smysluplná náplň dne“, jak píše Hendriks.¹⁴¹ Toto je poskytováno Zařízením nezletilcům, kdy dopoledne mají školu, zatímco odpoledne se věnují volnočasovým aktivitám.

Nezletilci také mají možnost smysluplně trávit svůj volný čas. Jak z výpovědí respondentů vyplývá, nezletilci se mohou účastnit například kulturních či sportovních akcí (viz Tabulka 12). Ve školním roce 2012/2013 se děti zúčastnily např. fotbalového turnaje, Afrického dne v Botanické zahradě, tanečního workshopu Hip hop dance a street dance, volejbalového turnaje, oslavy kurdského svátku Newroz. Nezletilci mohli pravidelně navštěvovat např. zápasy fotbalového klubu AC Sparta Praha, koupat se na koupališti Motol, navštěvovat bowling, navštívit Technické muzeum, Národní muzeum, anebo podniknout výlet na Karlštejn.¹⁴²

Možnost studovat a účastnit se aktivit vně Zařízení pro nezletilé cizince po překonání jazykové bariéry zmenšuje odtrženost ústavního prostředí od civilního, které může být jedním z důvodů útěku nezletilců ze Zařízení.

Klíčové části dat získané z výpovědí respondentů k danému tématu jsem zařadila do Tabulky 12. Graf 5 pak zobrazuje vztah specializovaného pracovníka k nezletilci.

¹³⁹ Hendriks, M.: Sociální práce a uprchlíci. Praha, Poradna pro uprchlíky 1994. 17 s.

¹⁴⁰ Havlík, R., Kořa, J.: Sociologie výchovy a školy. Praha, Portál 2002. 153 s.

¹⁴¹ Hendriks, M.: Sociální práce a uprchlíci. Praha, Poradna pro uprchlíky 1994. 17 s.

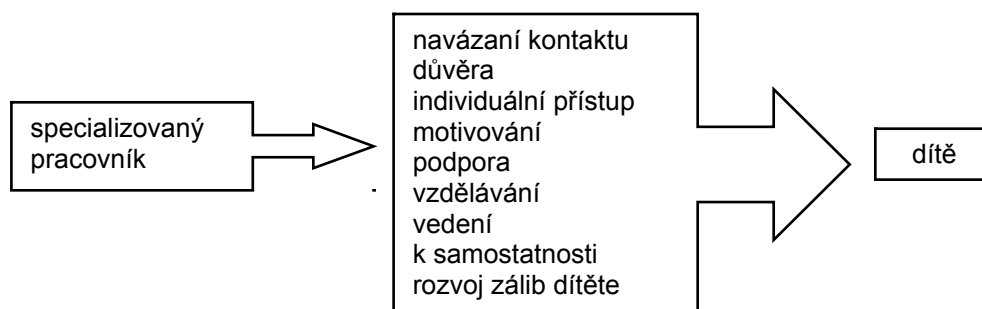
¹⁴² Výroční zpráva Zařízení pro děti-cizince. Školní rok 2012/2013. [online]. 2014 [cit. 2014-10-31]. Dostupný z WWW: <http://www.ddc.cz/index.php?menu=vyrocni_zpravy>.

Tabulka 12: Péče o nezletilé a jejich pobyt v Zařízení

Výchova a resocializace	Případ 1 - vychovatel	Případ 2 - vychovatel	Případ 3 - učitel	Případ 4 - učitel	Případ 5 – sociální pracovník
Individuální přístup	Záleží na každém klientovi individuálně (nakolik je plán práce účinný). Je dobré mít plán, abych věděla jak dále s dítětem pracovat.	Je povinnosti vychovatele vymyslet plán práce. Je důležité zamyslet se nad tím konkrétním dítětem. Musíte si napsat do plánu např. z jakého je dítě zázemí, z jaké země atd., tím pádem se k dítěti více přiblížíte.	Dítě projde školní diagnostikou, kde zjistíme, na jaké úrovni jsou jeho znalosti, vědomosti, dovednosti. Pak sestavíme individuální vzdělávací plán. Vzdělávací plány jsou sestaveny tak, aby žák byl schopen učivo zvládnout. Posun každého žáka v konkrétním učivu hodnotíme individuálně.	Máme školní vzdělávací plán, který je uzpůsoben rozdílnosti školního kolektivu. Je to velmi flexibilní způsob jak spolupracovat, reagovat i na aktuální problémy, co jsou vně. Děti se učí český jazyk. Během diagnostiky (2 měsíců) se naučí základní konverzační témata, pak se pracuje na jazykových nuancích individuálně.	Máme porady, kde se radíme (učitel, vychovatel, psycholog, etoped a sociální pracovníce) jak dále postupovat s dítětem. Pozitivním krokem je, když se nám podaří nalézt spojení s rodiči, když dítě zůstává v Zařízení a studuje, když dítě mělo problémy (např. týráni), a my to řešíme, abychom mu pomohli.
Komunikace	Snažím se dítě pochopit lépe. Snažíme se spolu rozebrat situaci. Pokud dítěti něco slíbím, snažím se to splnit, pokud se mi to nepodaří, vysvětlit důvod. Děti jsou citlivé k různým podnětům a zradu na své osobě berou hrozně vážně.	Člověk nemůže moc pomáhat, když je hodně skleslý z osobního vývoje nebo osudu daného dítěte, já se snažím odosobnit, na druhé straně s tím pracuji tak, že se snažím dělat vše z toho úhlu pohledu, co si dítě prožilo. Přistupuji citlivě, s respektem, netlačím na dítě.	Mám pocit, že když se člověk zaměří na osobní, rodinné problémy dítěte, tak to dítě to stresuje (samo dítě si vyslechnu). Mě se vyplácí klidný, kamarádský přístup. Odstup musí být. Když dítě zlobí, tak to převést na takovou formu legrační, ty děti se tomu zasmějí a od svého úmyslu zpravidla ustoupí. Musí tam být důvěra, vzájemná důvěra, ta je velmi důležitá.	Neřešíte vůbec osobní věci děti, ty se projeví na procesu vzdělávání, ale tady my víme, že pracujeme jakoby s lidskou chybou, a vycházíme více těm dětem vstříc. Snažíme se motivovat dítě. Mnoho dětí reaguje na stres tak, že se uzavře, proto se snažíme o to, aby dítě komunikovalo s námi, s kolektivem.	Proniknout se do osobního života dítěte se dá jedině tehdy, když s tím dítětem navážete hovorový kontakt. Záleží na tom, jaké je to dítě, odkud přijde nebo co se děje s ním. Prvotní je zklidnit to dítě, aby mělo pocit, že to tady není vězení, aby se mu poskytla pomoc. Když má jazykovou bariéru, tak v nejbližším termínu najít mu tlumočnicka, aby mělo možnost hovořit s někým ve svém rodném jazyce.
Příprava dítěte na samostatný život	Snažíme se i tím, že se tady dělá v sobotu generální úklid, takovou nenásilnou formou je připravit na další život mimo Zařízení. Vysvětlujeme dětem, jak se kde komunikuje na úřadech.				
Volnočasové aktivity	Děti mají možnost podívat se do divadel, zúčastnit se festivalů, workshopů. Tvoříme s dětmi. Děti sportují, účastní se různých turnajů. Mají možnost poznat jiná města a českou kulturu.	Děti se snažím vést přes sportovní a výtvarné aktivity.			

Zdroj: Hendl (2012: 219). Vlastní zpracování.

Graf 5: Vztah specializovaného pracovníka k nezletilému cizinci bez doprovodu

Zdroj: vlastní zpracování.

Pokládala jsem specializovaným pracovníkům také otázku zaměřující se na kulturní distanci, jako „stupni blízkosti či vzdálenosti kultury hostitelské země ke kultuře původní země imigrantů.“¹⁴³ Z výpovědí pracovníků lze sledovat respekt a zájem o kulturu nezletilců. Tento postoj vychází z potřeby pracovníků porozumět nezletilci a navázat s ním kontakt k další spolupráci. Pracovníci Zařízení také studují materiály, které jim usnadňují práci především s nezletilci, jejichž kultura se značně liší od té české (viz Tabulka 13).

Na druhé straně se specializovaní pracovníci snaží seznámit nezletilce s kulturou českou. Problematický bývá vztah nezletilců k ženám a zvířatům, jak je patrné z výpovědí respondentů (viz Tabulka 13). Aby dítě mohlo porozumět typickým situacím, specializovaní pracovníci se snaží vést nezletilce k osvojení hodnot, norem a zvyků české společnosti. Rozdíly v postojích k některým hodnotám, normám a zvykům jsou ovlivněné vtěleným kulturním kapitálem, jak o něm pojednává Bourdieu. „Člověk, který od dětství žije v určité společnosti, získá specifické sociální zkušenosti. Ty mu slouží jako základ orientace v prostředí a poskytují mu pocit jistoty a bezpečí“, jak uvádí M. Vágnerová.¹⁴⁴ Nezletilec se tak při pobytu v Zařízení učí lépe orientovat v novém prostředí. Je ovšem zapotřebí vzít ohled na to, že se jedná o ústavní prostředí, kdy „obyvatel ústavu je nucen přizpůsobovat se jednak režimu, jednak potřebám jiných obyvatel“, jak uvádí Matoušek.¹⁴⁵

Jeden z respondentů uvádí: „... (dítě) bude vědět, v kolik se tady třeba vstává nebo jak se tady snídá, vidí vůbec ten řád toho dne (v Zařízení), že to zažije paradoxně i s ostatními cizinci, přitom to mají také jinak, vlastně ten náš český sociokulturní kontext“.

Klíčové části dat získané z odpovědí specializovaných pracovníků k danému tématu uvádím v Tabulce 13.

¹⁴³ Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Praha, Portál 2010. 100 s.

¹⁴⁴ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál 2004. 653 s.

¹⁴⁵ Matoušek, O.: Ústavní péče. Praha, Sociologické nakladatelství 1999. 122 s.

Tabulka 13: Kultura pracovníka Zařízení ve vztahu ke kultuře dítěte

Kulturní distance	Případ 1 - vychovatel	Případ 2 - vychovatel	Případ 3 - učitel	Případ 4 - učitel	Případ 5 – sociální pracovník
	Jsou to hodně rozdílné kultury. Dokážeme třeba si zatancovat jejich tance. Měla jsem možnost ochutnat africké jídlo, pirohy atd.	Je tam ta chuť po poznání, a respektuji ty odlišnosti. Na druhé straně, máme tady chlapce, který považuje ženy za něco míň, tak se mu snažím vysvětlit, že když se rozhodl žít v ČR, tak je to špatně. Pokud chtějí zůstat tady, tak se snažím je upozorňovat co je v rámci zákona.	Člověk se o to musí zajímat, aby pochopil sociálně-kulturní historii jejich země. Máme na to i různé materiály. Máme i seznám těch děti, které u nás byly, člověk může z nich čerpat. Jestli člověk tady s tím materiálem pracuje, chce být na dobré řemeslné úrovni, tak tomu materiálu musí rozumět.	Snažíme se poznat kulturu dětí, rozvíjet ji v nich, myslím, že mě to hodně obohacuje. Snažím se jim ukázat českou kulturu (např. zpíváme české lidové písně). Co se týče zvířat a žen, mívám s tím problém, snažím se jim to vysvětlit, že tady je to jinak.	Snažíme se zjistit jejich zvyky, abychom pochopili to dítě a dokázali navázat s ním spojení, protože to dítě vidí, že i my máme zájem vědět o tom jejich světě. Samozřejmě jsou tady u nás v ČR, takže musí přizpůsobovat se i našim zvykům, zvyklostem.

Zdroj: Hendl (2012: 219). Vlastní zpracování.

6.3.3. Kontakty nezletilých cizinců bez doprovodu s jejich okolím

Třetí tematická část věnující se kontaktům nezletilců s jejich okolím, zabývá se především kontakty nezletilých cizinců s rodinou, komunitou, a s dětmi ze Zařízení. Získaná data uvádím přehledně v Tabulce 14.

Tabulka 14: Kontakty nezletilých s jejich rodinou, komunitou, vrstevníky

Kontakt s okolím	Případ 1 - vychovatel	Případ 2 - vychovatel	Případ 3 - učitel	Případ 4 - učitel
Rodina	Pracuje se tady s rodinou, aby našli cestu k sobě, aby problém vyšuměl. Přes sociální pracovníci je klientům umožňován hovor s rodinou ze zahraničí (telefonicky), anebo v komunitní místnosti, kde je počítačové vybavení.	Děti, kteří utíkají pryč chtějí vědět co je doma, mají starost o rodinu, tam jsou silné vazby. Jsou tady děti, které mají potíže doma, a tam to funguje dobře, ty děti vidí to čistě (rodiče), takže se stejně snaží rodiče kontaktovat.	Pochlubí se nám, že mluvili s rodiči. Kontakty jsou po telefonu nebo přes internet (sociální sítě).	Zmíní se nám, když jedou na propustku na víkend za rodiči či rodinným příslušníkem.
Komunita	Když jsou venku, tak většinou chodí do svých komunit (afgánská, vietnamská, africká). Snaží se spolu s komunitami spojit.	Co se týká komunit jejich, tak to funguje hodně.	Mají komunity (Afričané, vietnamská komunita), všechny tyhle komunity tady jsou, schází se. Děti, kteří jsou tady individuálně ze země se přizpůsobí třeba, že mají podobné náboženství s tou komunitou.	Když mají propustky, tak se občas snaží zajít do obchodu, pokud jsou věřící, tak do různých modliteben, mešit nebo na slavnosti (vietnamská komunita).
Děti v Zařízení	Tady u nás v Zařízení ty děti jdou k sobě. Jsme, jako jedná rodina. Ty děti právě při těch výletech a sportovních akcích mají možnost propojit se.	Děti se snaží domluvit. Je tam velikánská chuť po tom stmelení nebo v tom poznání těch druhých. Komunikace mezi nimi je taková spontánní a hrozně moc se snaží. Čím déle jsou tady, a čím víc si rozumějí, tam už vznikají nějaké kulturní propasti.	Jsou děti, kteří provokují ty ostatní. Je potřeba, aby pedagog sledoval to. Máme už vytipované ty provokatéry, i ty děti, kteří jsou na to náchylní a nechají se vytočit k nějaké té akci, takže tam je potřeba včas tohle ztlumit, vysvětlit, spřátelit je. Nemusí to být hned nějaký trest, jenom připomenout.	Děti vstupují do kontaktu, které nejsou pro ně přirozené (ústavní zařízení). Vztahy jsou pro ně důležité a fungují. Velice odlišní lidé dokáží spolu vycházet.

Zdroj: Hendl (2012: 219). Vlastní zpracování.

„Emigrace je spojena se ztrátou mnoha sociálních vazeb, se ztrátou domova, který představoval zázemí a jistotu. (...) V původní zemi zůstává mnoho lidí, k nimž měl člověk určitý vztah, kteří tvořili součást jeho sociálního zázemí“, jak uvádí M. Vágnerová.¹⁴⁶ Jsou zde výpovědi pracovníků Zařízení o kontaktech dětí s rodinnými příslušníky. Je patrná z výpovědí respondentů i silná vazba nezletilců k jejich rodinám. Děti kontaktují své rodinné příslušníky po telefonu či skrz sociální sítě. Nezletilcům, jejichž rodiče pobývají na území ČR, je umožněno o víkendech je navštívit (viz Tabulka 14).

I přesto, že pracovníci Zařízení hodnotí celkem kladně vztahy nezletilců s jejich rodinou, jsou tyto vztahy často velmi komplikované. Jak uvádí jeden z respondentů: „... jsou tady rodiče, kteří naslibují, ale prostě nepřijdou na tu návštěvu (...) ty děti čekají, že někdo dorazí (...) a ten člověk se nedostaví, nebo ani nezavolá, nebo nebere telefon, když my ho chceme zkontaktovat“.

¹⁴⁶ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál 2004. 662 s.

Problematické jsou také vztahy nezletilců s příbuznými či známými, kteří žijí v jiných členských státech EU. Souvisí to se snahou vládních politik kontrolovat migrační pohyby. Také s existencí neformálních sociálních sítí napříč EU. ČR je pro nezletilé cizince bez doprovodu tranzitní zemí, a dítě často míří do cílové země za svými příbuznými či známými. Jisté vládní politiky „nemohou být opuštěny z lidsko-právních důvodů – jako je například sjednocování rodin“, jak uvádí Barša a Baršová.¹⁴⁷ Přesto pokud se neprokáže rodinná vazba s příbuznými či známými žijícími v jiném členském státě EU, a ČR je první stát, na jehož území dítě vstoupí, jedinou možností nezletilce je pak požádat o azyl v ČR.

Výpovědi pracovníků svědčí o velmi přátelských vztazích mezi nezletilci v Zařízení, i přes značnou sociokulturní odlišnost prostředí, ze kterého jednotlivé děti pocházejí (viz Tabulka 14). Nezletilci se snaží sobě navzájem pomáhat v krizových situacích. „Zvládání obtíží spojených s emigrací a adaptací na novou společnost, usnadňuje jakákoliv sociální opora (...)“, jak píše Vágnerová.¹⁴⁸ Nezletilci pobývající v Zařízení čelí nejen obtížím spojeným s emigrací a adaptací, ale i traumatickým událostem z jejich minulosti (např. zneužívání, týraní).

„Důležité je napojení na určitou minoritu (...) a využití její psychosociální sítě. Ta se stává zdrojem podpory při uchování identity emigrantů a jejich jistoty v procesu postupné integrace do majoritní společnosti.“¹⁴⁹ Z výpovědí pracovníků Zařízení lze vyčíst, že nezletilci se stýkají se svými komunitami především na bázi kulturní či náboženské. Jedná se především o nezletilce, kteří pocházejí ze značně odlišného sociokulturního prostředí (viz Tabulka 14).

V procesu integrace nezletilce do většinové společnosti, může vzniknout rozpor mezi usilováním nezletilce, aby byl přijímán dominantní populací hostitelské země a jeho obavami z opuštění své vlastní etnické identity.¹⁵⁰ Ve výsledku pokud nezletilec není přijímán většinovou společností, může se uchýlit do své komunity. To může být jednou z příčin, proč někteří nezletilci po opuštění Zařízení odcházejí do svých komunit.

„Jednotlivci jsou beze sporu nějakým způsobem zasazeni do kontextu biologických charakteristik i sociokulturního působení, zejména jsou však bytostmi svobodnými ve smyslu existence osobního tvůrčího vkladu, kterým se podílejí na konstrukci vlastní identity“, jak uvádí Jana Karlová.¹⁵¹ Takové hledisko nabízí pohled na identitu nezletilce, která není jen upoutaná jeho vtěleným kulturním kapitálem či ovlivňovaná jeho sociálním kapitálem, ale je

¹⁴⁷ Baršová A., Barša P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2005. 276 s.

¹⁴⁸ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál 2004. 663 s.

¹⁴⁹ Tamtéž. 673 s.

¹⁵⁰ Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Praha, Portál 2010. 107 s.

¹⁵¹ Burda, F. a kol.: Člověk jako východisko dialogu kultur. Konceptuální předpoklady transkulturní komunikace. Hradec Králové, OFTIS 2013. 25 s.

také utvářena jeho svobodným rozhodnutím.

Závěr

ČR patří k tranzitním zemím pro nezletilé cizince. Počet nezletilců přicházejících do ČR je proto dlouhodobě nízký, a v posledních letech razantně klesl. Malý počet nezletilců v ČR svědčí o změnách migračních tras těchto dětí k cílovým zemím v současné době. Mezi odbornými pracovníky z této oblasti panují obavy z důvodu většího přílivu těchto nezletilců do ČR v důsledku změn migračních tras. Zatímco počty nezletilých cizinců žádajících o azyl ve 27 členských státech EU se pohybují mezi jedenácti až dvanácti tisíci ročně, v ČR žádají o azyl jednotlivci. Celkové počty nezletilých cizinců pohybujících se na území ČR a také členských států EU není znám, jelikož jsou dostupná data pouze o nezletilcích, kteří požádali o azyl.

Harmonizace azylové a imigrační politiky EU se zdá být komplikovaným procesem, kdy politika jednotlivých členských států vůči nezletilým migrantům se značně liší. Postavení těchto dětí po dosažení zletilosti v cílových zemích jako je např. Velká Británie, kde v roce 2013 požádalo celkem 1265 nezletilých cizinců o azyl, je velmi nejisté.¹⁵² Zatímco v České republice s ohledem na malý počet nezletilců, je jejich pobytová situace po dosažení zletilosti mnohem příznivější.

Do Zařízení pro děti-cizince jsou čím dál více umísťovány děti, které mají vyřešený pobytový status a pobývají se zákonnými zástupci v ČR. Rodiče se nechtějí či nemohou o tyto děti starat. Tato situace komplikuje pohled na danou problematiku, jelikož status těchto dětí se liší od nezletilých cizinců bez doprovodu, kteří do ČR teprve přicházejí. Ve své práci s ohledem na velmi nízké počty nezletilců bez doprovodu, kteří přijdou ročně do ČR, jsem mezi těmito dvěma skupinami nerozlišovala.

Materiál získaný o nezletilých cizincích v rámci mého výzkumu se zabývá hlavně problematikou integrace těchto dětí do většinové společnosti v ČR. Konkrétně moje pozornost směřovala ke třem dimenzím sociální integrace – strukturální, kulturní, a interaktivní. Skrze tyto dimenze sociální integrace jsem zjišťovala, jakou roli sehrávají kulturní a sociální kapitál nezletilců v procesu jejich začleňování se do většinové společnosti (viz níže).

Nepodařilo s mi uspokojivě zodpovědět samotnou otázku migrace nezletilců do ČR. To je dáno tím, že výzkum byl situován do Zařízení pro děti-cizince, jehož funkcemi jsou především výchova, podpora a péče o nezletilce. Dalším důvodem může být lokální situovanost specializovaných pracovníků v Zařízení. Svou roli také sehrává umísťování do

---

¹⁵² Eurostat: Asylum applicants considered to be unaccompanied minors by citizenship, age and sex Annual data. [online] [cit. 2014-12-1]. Dostupný z WWW: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyunaa&lang=en>.

Zařízení většího počtu dětí pobývajících v ČR delší dobu, a zároveň velmi nepočetné skupiny dětí teprve přichozích do ČR.

Podmínky pro nezletilého cizince, který se nachází v Zařízení pro-děti cizince, jsou velmi příznivé. Z mého výzkumu vyplývá podstatný vliv kulturního a sociálního kapitálu na integraci nezletilců do většinové české společnosti, kteří především pochází ze značně odlišného sociokulturního prostředí. Jedná se o děti z rozvojových zemí.

Z výpovědí specializovaných pracovníků Zařízení je patrné, že nezletilci stále udržují kontakt se svou rodinou, a tyto vazby jsou poměrně silné, i když jsou často velmi komplikované. Vztah nezletilce s jeho rodinou nejvíce ovlivňuje jeho životní aspirace. Nezletilci, jejichž kultura či náboženství v zemi původu se značně liší od českého sociokulturního prostředí, se sdružují s jejich komunitami. Vztahy nezletilců v Zařízení hodnotí respondenti velmi kladně, i přes značné rozdíly v zázemí, ze kterého děti pochází. Otázkou zůstává, zda tyto děti udržují přátelské vztahy i po tom, co Zařízení opustí.

Nejvíce se vliv kulturního kapitálu (vtěleného kulturního kapitálu) projevuje v otázce vzdělávání, hodnot a norem, jak vyplývá z odpovědí respondentů. Každý nezletilec má svou specifickou životní zkušenost. Je potřebné brát v úvahu také náročnou situaci, ve které se každé dítě při příhodu do Zařízení nachází. Předispozice, se kterými dítě přijde do Zařízení, jsou brány v úvahu specializovanými pracovníky, a ke každému dítěti je přistupováno individuálně. Děti se seznamují skrze denní fungování Zařízení i se zvyky většinové české společnosti. Vznikají zde protirečení v otázce hodnot a norem nezletilců, vychází to ze značně odlišného od toho českého kulturního zázemí nezletilce v jeho zemi původu.

Pokud dítě překoná jazykovou bariéru, může se dále vzdělávat na českých školách, takovým způsobem se více stýká s majoritní společností a se svými vrstevníky mimo ústavní prostředí. Pokud nezletilec se rozhodne zůstat v ČR, jeho další vzdělávání vidí specializovaní pracovníci jako vhodnou cestu k integraci nezletilce do většinové české společnosti, i s ohledem na větší šanci získat dobrou práci po ukončení studia.

Bibliografie

- BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. 2005. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 308 s. ISBN 80-210-3875-6.
- BAUMAN, Zygmunt. 2004. *Individualizovaná společnost*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 290 s. Myšlenky (Mladá fronta), sv. 19. ISBN 80-204-1195-X.
- BAUMAN, Zygmunt. 2002. *Tekutá modernost*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 343 s. ISBN 80-204-0966-1.
- BERNARD, Josef a Renáta MIKEŠOVÁ. 2014. Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., s. 521-546. Dostupné také z: <http://dx.doi.org/10.13060/00380288.2014.50.4.107>
- BOURDIEU, Pierre. 2002. Formy kapitálu [Forms of Capital]. *Economic Sociology* [online]. 3(5): 60–74 [cit. 2014-11-01]. ISSN 1726-3247. Dostupné z: <http://ecsoc.hse.ru/en/2002-3-5/26593677.html>
- BURDA, František a Vladimír JUHÁS. 2013. *Člověk jako východisko dialogu kultur: konceptuální předpoklady transkulturní komunikace*. 1. vyd. Hradec Králové: Katedra kulturních a náboženských studií PedF UHK, 2 sv. (89; 139 s.). *Studia transculturalia*, 1. ISBN 978-80-7405-316-0.
- CASTLES, Stephen a Mark J MILLER. 2009. *The age of migration: international population movements in the modern world*. 4th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, xviii, 369 s. ISBN 978-0-230-51784-4.
- Dětská práce: Příčiny, souvislosti, důsledky a řešení*. 2012. Praha: Rozvojovka, Člověk v tísni, o. p. s.
- DRBOHLAV, Dušan. 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 207 s. *Studie (Sociologické nakladatelství)*, sv. 66. ISBN 978-80-7419-039-1.
- Education and migration: Strategies for integrating migrant children in European schools and societies*. 2008. Brussels: European Commission. ISBN 978-92-79-12804-2. Dostupné také z: http://www.nesse.fr/nesse/nesse_top/tasks
- Eurostat* [online]. 2015. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: ec.europa.eu/eurostat
- HAVLÍK, Radomír. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 174 s. ISBN 80-717-8635-7.
- HENDL, Jan. 2012. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
- HENDRIKS, Marina. 1996. *Sociální práce a uprchlíci*. Praha: Poradna pro uprchlíky.
- CHASE, Elaine a Jennifer ALLSOPP. 2013. *Future citizens of the world? The contested futures of independent young migrants in Europe* [online]. University of Oxford: Oxford Department of International Development. Refugee Studies Centre. [cit. 2014-12-01]. Dostupné také z: <https://www.spi.ox.ac.uk/research/barnett-papers-in-social-research.html>
- JANKŮ, Kateřina. 2006. Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem. In: *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, s. 13-27. ISSN 1214-813x.

KUŠNIRÁKOVÁ, Tereza a Pavel ČIŽINSKÝ. 2011. Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná? In: *Geografie*. Praha: ČGS, s. 497-517. Dostupné také z: <http://geography.cz/sbornik/clanky-ke-stazeni-z-geografie-20114-215/>

LEVINSON, Amanda. 2011. Unaccompanied Immigrant Children: A Growing Phenomenon with Few Easy Solutions. *Migration information source* [online]. [cit. 2014-10-01]. ISSN 1946-4037. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/unaccompanied-immigrant-children-growing-phenomenon-few-easy-solutions/>

MATOUŠEK, Oldřich. 1999. *Ústavní péče*. 2. vyd. ; rozšíř. a přeprac. Praha: SLON, 159 s. ISBN 80-858-5076-1.

Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 2015. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/ministerstvo-vnitra-ceske-republiky.aspx>

MUSIL, Jiří, Ivo BAYER a Hynek JEŘÁBEK. 2005. *Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii*. Praha: UK FSV CESES. ISSN 1801-1640.

Péče o nezletilé cizince bez doprovodu se zefektivní. 2014. In: *Zpravodajství MV ČR* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/pece-o-nezletile-cizince-bez-doprovodu-se-zefektivni.aspx>

Politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické údaje. 2009. Praha: Evropská migrační síť.

PRŮCHA, Jan. 2007. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 220 s. ISBN 978-80-7367-280-5.

RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, Robert TRBOLA a Ondřej HOFÍREK. 2009. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 309 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-023-0.

RYBAKOVSKIĪ, Leonid Leonidovich. 2003. *Migratsiia naseleniia: voprosy teorii*. Moskva: In-t sošial'no-politicheskikh issledovaniĭ RAN, 239 p. ISBN 59-011-4409-0.

Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Sdělení o migraci. [online]. 2011. [cit. 2014-11-01]. Dostupné také z: http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/1_CS_ACT_part1_v3.pdf

ŠAFR, Jiří. 2007. Funkce kulturního kapitálu. *Socioweb: Teorie pro všechny* [online]. (9) [cit. 2014-11-01]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=304&lst=103>

ŠAFROVÁ, Jana a Radim KRIŠTOF. 2010. *Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR: politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické informace*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 54 s. ISBN 978-802-5481-943. ISSN ISBN 978-80-254-8194-3.

ŠTICA, Petr. 2010. *Migrace a státní suverenita: oprávnění a hranice přistěhovačské politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 321 s. ISBN 978-808-7378-755.

Unaccompanied Minors in the Migration Process: European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. 2010. Warsaw: FRONTEX.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

Velký sociologický slovník: I. svazek A-O. 1996. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 747 s. ISBN 80-718-4164-1.

Velký sociologický slovník: II. svazek P-Z. 1996. Vyd. 1. Praha: Karolinum, s. 749-1627. ISBN 80-718-4310-5.

Víceletý program pro oblast spravedlnosti a vnitřních věcí. Stockholmský a Haagský program. 2014. In: *Agenda EU na MV* [online]. [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/agenda-eu-na-mv-vicelety-program-pro-oblast-spravedlnosti-a-vnitrnich-veci.aspx>

WIENEROVÁ, Zuzana. 2012. *Determinanty integrace nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice.* Praha. Diplomová práce. Karlová univerzita v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky.

Willy Brandt series of working papers in international Migration and ethnic Relations: Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer. 2012. Malmö University: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare. ISBN 1650-5743. Dostupné také z: <https://www.mah.se/english/research/Our-research/Centers/Malmo-Institute-for-Studies-of-Migration-Diversity-and-Welfare/Publications1/Willy-Brandt-Series-of-Working-Papers/>

Zařízení pro děti-cizince [online]. 2007. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.ddc.cz/>

Příloha – Otázky k interview

1. Které tři nejlepší „věci“ podle Vás dostane dítě v Zařízení pro děti-cizince?
2. Nakolik si myslíte, že jsou účinné plány vypracované pro jednotlivé děti?
3. Jak hluboce se snažíte proniknout do osobního života dítěte?
4. Jak Vy osobně přispíváte k výchovnému procesu dítěte teď?
  - a. Které své kroky můžete zhodnotit kladně?
  - b. Jaké strategie se Vám vyplatily?
5. Práce s traumatem dítěte – jak ovlivňuje Váš přístup k dítěti?
6. Jak vidíte/hodnotíte osobní kontakty dětí v Zařízení, vně Zařízení?
  - a. s rodinou
  - b. s komunitou
7. Jak Vás ovlivňuje kultura Vaše ve vztahu ke kultuře dítěte?
8. Co se domníváte, že je lepší pro dítě po dosažení zletilosti, když začne pracovat nebo pokračuje-li ve studiu?